

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**Rakstīšanas traucējumu mazināšana 1.klases skolēniem ar
nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri**
DIPLOMDARBS

Autors: **Inese Pole**
Stud. apl. nr. ip08088
Darba vadītājs: Mg.paed. Egija Laganovska

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Darba tēma: Rakstīšanas traucējumu mazināšana 1.klases skolēniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri.

Diplomdarba mērķis ir teorētiski izziņāt par fonemātisko uztveri, tās traucējumiem un to novēršanu un praktiski pētīt teorijā gūtās atziņas. Tādējādi iegūts priekšstats par pētāmo problēmu.

Darba pirmajā daļā ir analizēta rakstīšanas traucējumu teorētiskais aspekts, pētot gan rašanās cēloņus, iemeslus, iedalījumu, rakstīšanas iemaņu pārbaude, kā arī konkrētais vecumposms problēmas sakarā.

Otrajā daļā tiek veikts praktiskais pētījums par rakstīšanas traucējumiem X skolas 1. klasē. Tas ir veikts 4 posmos: sākotnējā pārbaude, koriģējošā darbība, atkārtota pārbaude un rezultātu analīze.

Atslēgas vārdi: fonemātiskā uztvere, rakstītprasme, 1. klases skolēns.

ANNOTATION

The theme: Record mitigation Grade 1 students with under developed phonematic perception.

Diploma aims to explore the theory of phonematic perception, its disorders and the prevention and virtually explore the theory lessons learned. This it obtained a Picture of the studied problem.

The first part analyzes the theoretical aspect of writing disorder by studying both the causes, the reasons for the breakdown, writing skills test, as well as their age problems due.

In the second part it is made practical study of the writing interference X 1 school class.

It is done in 4 stages: initial inspection, corrective action, re-examination and analysis of the results.

Keywords: phonematic perception, writing, reading, Class 1 pupil.

SATURS

IEVADS	5
1. 1.KLASES SKOLĒNU RAKSTUROJUMS	7
1.1. Bērna vispārīgā attīstības 7 gadu vecumā.....	8
2. RAKSTĪŠANAS TRAUCĒJUMI	10
2.1. Rakstīšanas traucējumi skolēniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri	10
2.2. Rakstīšanas traucējumu klasifikācija	13
2.3. Rakstīšanu iemaņu pārbaude.....	16
3. FONEMĀTISKĀS UZTVERES TEORĒTISKAIS RAKSTUROJUMS	20
4. RAKSTĪŠANAS TRAUCĒJUMU MAZINĀŠANA 1. KLASES SKOLĒNIEM AR NEPIETIEKAMI ATTĪSTĪTU FONEMĀTISKO UZTVERI.....	22
4.1. Pētījuma organizācija un metodes	22
4.2. Pētījumā iesaistīto bērnu sākuma izpēte	23
4.3. Koriģējoši attīstošā darbība.....	29
4.4. Pētījumā iesaistīto bērnu atkārtota izpēte	32
4.5. Rezultātu analīze.....	37
Nobeigums.....	46
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	48
PIELIKUMS	50

IEVADS

Tā kā pasaule attīstās, un 21. gadsimtā tas notiek īpaši strauji, tad arī tiek gaidīts, ka bērns attīstīsies un arī viņa valoda. Taču dažādu tehnoloģiju ienākšana, valodas lietojumu samazina, kā arī nav nepieciešamības prast pareizi lietot valodu, jo sociālajos saziņas tīklos tā nav pareiza, masu mediju izmanto kļūdainu valodu, līdz ar to arī bērņā veidojas apziņa, ka nav svarīgs valodas lietojums, līdz ar to rakstība arī nav svarīga. Taču ir svarīgi apzināties arī mūsdienu spraigajā ritmā, ka valoda ir viens no instrumentiem, kā cilvēki var sazināties, tāpēc ir svarīgi prast to pareizi lietot.

S. Kļaviņa norāda, ka valoda it kā līdzinās logam, caur kuru mēs uztveram pasauli, bet par šī loga rūtīm ir kļuvušas valodas vienības un to lietošanas gadu tūkstošu tradīcijas (Jurģīte, 2011).

Bērnam valoda ir veids, kādā sazināties ar pasauli, izteikt savas izjūtas, atdarināt skaņas, tāpēc ir svarīgi sekot līdz tam, lai bērna valoda būtu attīstīta atbilstoši vecumposmam. Ir svarīgi konstatēt laicīgi bērna runas un valodas traucējumus, lai var uzsākt koriģējošu darbību, kas novērstu vai vismaz mazinātu problēmas.

G. Tomele norāda: „Visā pasaulē, tai skaitā arī Latvijā ir vērojama tendence pieaugt bērnu skaitam ar runas un valodas attīstības aizturi vai traucējumiem. Traucējumu struktūra kļūst arvien komplicētāka, to izpausmes izteiktākas, bet cēloņi – kompleksi. Daudzos gadījumos runas un valodas traucējumi nav primārais simptoms, bet gan kā saslimšanas (attīstības traucējuma, traumas) vai specifiska psiholoģiskā stāvokļa sindroma (simptomu kopuma) sastāvdaļa, tātad sekundāra parādība.” (Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi, 2013, 11).

Līdz ar to darba autore uzskata, ka šī problēma ir aktuāla un pētāma, tāpēc izvēlējās darba tematu „Rakstīšanas traucējumu mazināšana 1.klases skolēniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri”.

Pētījuma objekts: nepietiekama fonemātiskā uztvere

Pētījuma priekšmets: rakstīšanas traucējumu mazināšana 1. klases skolēniem

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt rakstīšanas traucējumus un to mazināšanas iespējas 1. Klases skolēniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamību.

Hipotēze: Bērnu fonemātiskā uztvere tiek attīstīta un rakstīšanas traucējumi tiek mazināti, ja

- tiek izstrādāti atbilstoši uzdevumi

- tiek ņemts vērā bērnu attīstības īpatnības konkrētā vecumposmā.

Uzdevumi:

1. Pētīt teorētiskos atzinumus par rakstīšanas traucējumiem, fonemātisko uztveri, tās traucējumiem, kā arī bērnu vecumposma īpatnības konkrētajā vecumposmā.
2. Veikt pētījumu par bērnu fonemātiskās uztveres un rakstīšanas traucējumiem.
3. Apkopot metodisko materiālu par fonemātiskās uztveres traucējumu mazināšanas iespējām, lai uzlabotu skolēnu rakstītprasmi.

Pētījuma metodes:

1. teorētiskā – zinātniskās literatūras analīze
2. fonemātiskās uztveres attīstīšana un rakstīšanas traucējumu mazināšana.
3. empīriskā – novērošana, iegūto datu apstrāde, secinājumu izdarīšana un intervija.

Pētījuma bāze: X skola 1. klases pieci skolēni

Darba struktūra: ievads, 4 nodaļas ar apakšnodaļām, 14 tabulas, 16 attēli un nobeigums.

1. 1.KLASES SKOLĒNU RAKSTUROJUMS

Uzsākot skolas gaitas, bērnam tas ir emocionāli sarežģīti, jo mainās esošā vide, kā arī bērna attīstība norit strauji. Arī runas attīstībā 6–7 gadi ir kritiskais posms, jo, kā atzīst V. Rūķe – Draviņa, pieaug centrālās nervu sistēmas noslogojums, jo par vadošo kļūst mācību darbs, kas prasa no bērna citu attieksmi (Rūķe – Draviņa, 1992). G. Svence norāda, ka runa ir intelekta pazīme. Šī vecuma bērniem vairāk patīk runāt nekā rakstīt. Skolotājiem un vecākiem nav problēmu izraisīt sarunas ar bērnu, ilgu laiku bērni un pieaugušie pavada sarunās, ko nevarēs vairs tik lielā mērā izmantot pusaudzā vecumā, kad bērns būs vairāk vērsts uz sevi. Tāpēc pieaugušajiem būtu maksimāli daudz jāsarunājas ar bērnu, jo bērns šajā vecumā ir ļoti atvērts, empātisks, sensitīvs pret morāli, pret ētiskiem jautājumiem. Pieaugušajiem ir liela iespēja ietekmēt, veidot, attīstīt bērna uzskatu sistēmu, kas var būt jau par vēl pusaudzā periodā, kad pieaugušie varēs "plūkt savas audzināšanas augļus". Kā norāda minētā autore, šajā periodā bērni strauji apgūst jaunus vārdus, jēdzienus, viņiem patīk eksperimentēt ar nedzirdētiem vārdiem, arī ar rupjo, necenzējamo leksiku. Runa arvien vairāk kļūst par pašregulācijas līdzekli. Piemēram, lai mācītu bērnu koncentrēties uz to, kas viņam jā dara, var likt viņam to atkārtot vairākas reizes, arī risinot kādu uzdevumu, var likt runāt līdzī, tādējādi izsekojot bērna domu gaitai (Svence, 1999).

M. Āboltiņa uzsver to, ka sevišķi pirmajās klasēs bērnu uzmanība vēl ir nenoturīga, blakus ietekmes kavē dominantes attīstību. Tādēļ ik pa brīdim ir jāieplāno kāda atslodzes rotaļa, humors utt. Bērniem līdz 7 gadu vecumam maksimālais uzmanības koncentrēšanās laiks ir 15 minūtes, 8 – 10 gadiem – 20 minūtes (Āboltiņa, 1998).

Ž. Piažē periodu no 7 līdz 11 gadu vecumam ir nosaucis par konkrēto operāciju stadiju. Viņš uzskata, ka šajā laikā bērni kļūst spējīgi veikt dažādas loģiskas operācijas, bet tikai ar konkrētiem priekšmetiem. Šajā stadijā bērni spēj risināt klasifikācijas, grupēšanas un sakārtošanas problēmas. Viņi vairs nekoncentrē uzmanību uz spilgti uztveramām pazīmēm un spēj domās izsekot problēmām neatkarīgi no to uztveramības dimensijām. Tomēr bērni šajā vecumā nav labi teorētiķi: viņu domāšana ir ļoti praktiska, saistīta ar ikdienu un acu priekšā sastopamo realitāti. Operāciju stadijā vairs nevajag iet mēģinājumu un kļūdu ceļu, jo bērns spēj domās iztēloties dažādus rīcību veidus un paredzēt to iznākumus.

E. Eriksons uzskata, ka šī vecuma psihosociālās krīzes labvēlīga atrisinājuma gadījumā bērns iegūst prasmes un iemaņas vingrinoties, tādējādi dotības attīstot par spējām, lai būtu labi rezultāti, sasniegumi. Bet nelabvēlīga risinājuma gadījumā – veidojas

mazvērtības, nepiemērotības izjūta. Negatīvais risinājums provocē infantilu nepilnvērtības izjūtu, kas ietekmē raksturu un tālāko attīstību (Eriksons, 1998, 98).

S. Tūbele atzīmē, ka apzināta attieksme pret vārda skaņu sastāvu sākas tad, kad bērnam sāk mācīt skaņu analīzi. Tātad bērns, apgūstot fonemātisko analīzi, spēj veiksmīgāk veidot skaņas vārdos un līdz ar to arī 6 – 7 gados pareizu rakstību un teikumu veidošanu (Tūbele, 2002).

Šajā vecumposmā notiek bērna strauja attīstība, mainās viņa dzīves kārtība, jo uzsāk skolas gaitas. Šajā vecumā bērniem patīk vairāk runāt nekā rakstīt, uzmanība ir nenoturīga, un viņi spēj veikt konkrētas darbības.

1.1. Bērna vispārīgā attīstības 7 gadu vecumā

Bērns nepārtraukti aug un attīstās vispusīgi. Katrs no vecumposmiem ietver sevī konkrētus vecumposma attīstības kritērijus. Septiņu gadu vecumā bērna attīstība ir sekojoša:

Motorā attīstība un koordinācijas spējas

- Prot labi noturēt līdzsvaru,
- Ir ar labi attīstītu acu roku koordinācija, kas ļauj pārzīmēt pēc parauga un norakstīt burtus,
- Labprāt piedalās grupu/komandu spēlēs.

Domāšana un uztvere

- Pazīst burtus,
- Izprot daudzumus,
- Prot skaitīt un skaitļot (rēķināt) vismaz līdz 10,
- Zina nedēļas dienas,
- Izprot jēdzienus: vakar, šodien, rīt,
- Prot nosaukt visus četrus gadalaikus un raksturot,
- Atšķir labo un kreiso pusi attiecībā pret sevi, plaknē un telpā,
- Var atrast kopīgas un atšķirīgas pazīmes.

Uzmanība un koncentrēšanās spējas

- Spēj koncentrēt uzmanību viena uzdevuma veikšanai vismaz 10 – 15 minūtes,
- Prot sagaidīt savu kārtu, lai izteiktu savas domas.

Emocionālā un sociālā attīstība

- Pietiekami patstāvīgs, lai spētu pats apģērbties, aiziet uz tualeti,

- Spēj izpildīt skolotāja norādījumus,
- Lielā mērā spēj kontrolēt savu uzvedību (Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai,2013).

Katra bērna attīstība norit individuāli, kāda no šīm jomām ir attīstīta izteikti, bet kāda var attīstīties daļēji. Jomās, kurās bērns ir mazāk spējīgs ir nepieciešams atbalsts, lai tas spētu pilnvērtīgi apgūt paraudzēto mācību vielu.

Analizējot dažādu autoru darbus, darba autore secina, ka skolas gaitu sākšana ir ļoti nozīmīgs posms bērna attīstībā un dzīvē. Šī vecuma bērniem vairāk patīk runāt nekā rakstīt. Liela nozīme ir bērna valodai, jo tā ir visas komunikācijas pamats. Ja bērnam ir runas traucējumi, kas saistīti ar fonemātisko uztveri, tad skolēnam arī būs grūtības rakstītprasmes apgūvē.

2. RAKSTĪŠANAS TRAUCĒJUMI

Skolas gaitu sākšana ir ļoti nozīmīgs brīdis bērnu dzīvē. Notiek sociālās situācijas maiņa: rotaļu darbību nomaina mācību darbs, veidojas attiecības ar klases audzinātāju, mainās attiecības ar vienaudžiem. Šajā situācijā noteicošās ir valodas lietošanas prasmes (Pauliņa, 2008,93).

Rakstīšanas traucējumi ir daļējs specifisks rakstīšanas procesa traucējums, īpašas grūtības valodas grafiskās formas apgūšanā, ko visbiežāk novēro bērniem ar VSNA(valodas sistēmas nepietiekama attīstība), kuriem nav traucēta dzirde, ir pietiekami attīstītas prāta spējas; rakstīšanas traucējumu pamatā ir mutvārdu runas nepietiekamība (Lūse, Miltiņ, u.c., 2012, 263).

Tāpēc pareiza runa ir viens no kritērijiem, kas nosaka bērna gatavību skolai. Tā ir pamatā rakstīšanas un lasīšanas sekmīgai apguvei. Lasīšanas un rakstīšanas traucējumi ir mutvārdu runas attīstības traucējumu sekas (Pauliņa, 2008,87).

Ir jāievēro dažādi priekšnosacījumi, lai valodas attīstība būtu sekmīga. G. Tomele, balstoties uz dažādu teorētisko viedokļu analīzi, ieskicē galvenos nosacījumus:

- ģenētiskā predispozīcija, iedzimtie un iegūtie traucējumi (bioloģiskie faktori, kas ietekmē bērna veselību un attīstību);
- psihosomatiskā veselība, fizioloģiskā attīstība;
- sensomotorā, kognitīvā attīstība;
- agrīnā interakcija, saskarsme;
- sociokulturālā vide – ģimene, sabiedrība, kultūras vide;
- sociālekonomiskie apstākļi – mātes un bērna veselības aprūpes, izglītības, sociālo garantiju un palīdzības nodrošinājums (Tomele, 2015).

Kā redzams, tad valodu ietekmē dažādi apstākļi – sākot no ģenētiskiem, beidzot ar sociālekonomiskiem faktoriem. Līdz ar to valodas un fonemātiskās uztveres attīstība ir komplikēts process.

2.1. Rakstīšanas traucējumi skolēniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri

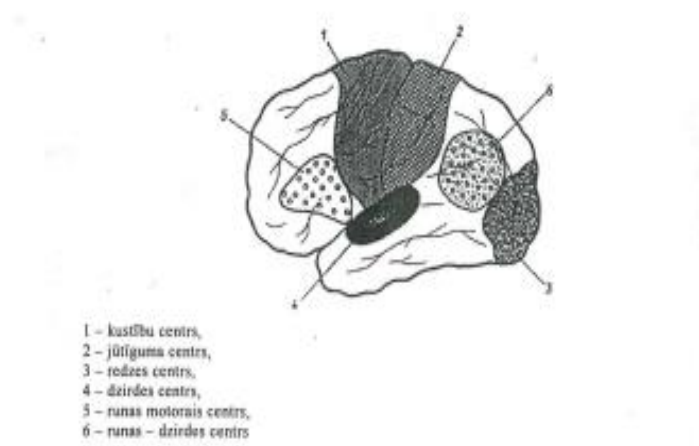
Rakstu valoda ir viena no valodas izpausmēm, kas ir pretnostatīta mutvārdu runai. L.S. Volkova norāda, ka rakstība ir zīmju sistēma runas fiksācijai, tā ļauj ar grafiskām zīmēm nodot informāciju, neievērojot attālumu, kā arī atstāj laika zīmes par laikmetu (Волкова,

1998). Rakstības traucējumi (disgrāfija) un lasīšanas traucējumi (disleksija) ir tie, kas mēdz būt jaunākā skolas vecuma bērniem, un tos nedrīkst ignorēt, jo tas traucē apgūt mācību vielu. I.N. Jefimenko norāda, ka ir iespējams izdalīt šādus iemeslus valodas traucējumiem:

1. Organiskie - organiskajiem bojājumiem smadzeņu garozas zonā, kas iesaistīti šajā lasīšanas un rakstīšanas procesā. Tie ir saistīti ar dažādām komplikācijām grūtniecības laikā, toksisku iedarbību, infekciozu bojājumu vai mehānisku veidu.
2. Funkcionālie traucējumi. Galvas smadzeņu garozas zonu, kas atbild par lasīšanu un rakstīšanu, pietiekama neattīstība.
3. Bioloģiskā. Somatiskās slimības;
4. Sociālā. Nevēlamie ārējie faktori (divvalodība, nepareiza runas apkārtnē, nelabvēlīga situācija ģimenē utt.).

Logopēdijas zinātnes teorētiskajās atziņās tiek minēts par nepieciešamību valodas attīstības veicināšanas un korekcijas darbā ievērot sistēmiskumu, attīstības un veseluma pieejas principus, taču praksē bieži vien tie tiek ievēroti šaurākā izpratnē – tikai runas un valodas funkciju līmenī. Rezultāts: apmācības un korekcijas darba efektivitāte var būt nepietiekama, jo tiek mēģināts ietekmēt sekas, neiedarbojoties uz cēloņiem (Tomele, Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi, 2013).

Dažādi kaitīgi faktori – pirmsdzemdību, dzemdību (asinsizplūdumi) un arī vēlākajā laikā var traucēt – galvas smadzeņu integratīvās sistēmas attīstību. Daži autori saista disgrāfiju ar noteiktām smadzeņu zonām, kas organizē rakstīšanas procesu.

2.2.1.att. Galvas smadzeņu garozas galveno funkciju lokalizācija (Klimone, 2007,18).

Parasti rakstīšanas traucējumi rodas, ja ir bojāts kāds no smadzeņu centriem. Tajos rodoties organiskam bojājumam var zust runāšanas, lasīšanas un rakstīšanas procesa veselums. Ja skolēnam ir kaut viens no šiem traucējumiem, tas var negatīvi ietekmēt bērna personību. Ja skolēnam neveicas kādā no šiem procesiem, tas viņā rada nepatiku un līdz ar to arī nav motivācijas konkrētās prasmes apgūšanā. Kā arī skolēni kautrējas no saviem vienaudžiem. Tas rada skolēnos samazinātu pašvērtējumu un kauna sajūtu. Var parādīties noslēgšanās sevī vai arī pretēji – nepaklausība, agresivitāte, lai pierādītu sevi citādāk. Tāpēc svarīgi ir laicīgi sniegt skolēnam profesionālu palīdzību- iesaistot skolas atbalsta komandu (logopēdu, psihologu, priekšmetu skolotāju, klases audzinātāju, vecākus).

Runāšana – lasīšana – rakstīšana ir cieši vienoti procesi, kas attīstās nepārtrauktā mijiedarbībā. Lai cilvēks varētu izmantot dažādu rakstītu informāciju, tam ir jāprot lasīt, bet, lai savas domas varētu uzrakstīt cilvēkam ir jāprot rakstīt. Rakstība ir runas atspoguļojums grafiskās zīmēs un atšķirībā no runas to ir iespējas apgūt tikai mācību ceļā.

Uzsākot skolas gaitas bieži vien skolēniem rodas grūtība ar dzimtās valodas apguves traucējumiem. Tā izpaužas gan lasīšanā gan rakstīšanā. Praksē novērots, ka fonemātiskās uztveres traucējumi rada grūtības apgūt dzimto valodu, kā arī mācību priekšmetus, kuros vairāk nepieciešama lasītprasme un rakstītprasme. Skolēniem, kuriem ir apgrūtināta lasītprasmes un rakstītprasmes apguve ir traucēta kreisās deniņu daivas attīstība. Kreisās deniņu daivas attīstība parasti notiek 7–12 gadu vecumā.

Rakstīšanas traucējumi skolēniem var parādīties jau preverbālajā attīstības posmā, šis preverbālais posms ietekmē skaņu sintēzi un analīzi, ko arī mēdz saukt par fonemātisko uztveri. Skolēns it kā skaņas dzird, bet neatšķir tās līdzīgā skanējuma dēļ. Līdz ar ko arī parādās šīs pašas kļūdas rakstos.

Skaņas sintēze ir domāšanas operācija, kas nodrošina daļu apvienošanu vienā veselā, pilnīgākā, sarežģītākā; pētīšanas metode, kad parādību, objektu aplūko, pētī tā viengabalainībā, tā daļu kopsakarā, loģiskā skaistībā; neviendabīgu elementu saistījums vienotā veselumā, piem., burtu saistījums zilbē, zilbju saistījums vārdā; **s.** notiek ciešā saistībā ar analīzi, jo izziņas procesā jēdzienu sadalīšana un apvienošana notiek savstarpējā mijiedarbībā (Lūse, Miltiņa, Tūbele,2012,303).

Analīze ir domāšanas operācija, kas nodrošina veselā sadalīšanu atsevišķos elementos(..), analīze notiek ciešā saistībā ar sintēzi, jo izziņas procesā jēdzienu sadalīšana un apvienošana notiek savstarpējā mijiedarbībā (Lūse, Miltiņa, u.c.,2012,30).

Dzirdes analizatora loma rakstīšanas procesā. Dzirdes analīzi realizē kreisās deniņu daivas sekundārie nodalījumi, kas sastāv no asociatīvajām šūnām, kas koordinē visu dzirdes

zonu kopumā. Traucējumu gadījumā ir bojāta primārā fonemātiskā dzirdē- tad runas skaņas slikti diferencē un slikti saglabā atmiņā (Klimone, 2007,19).

Artikulācijas loma rakstīšanas procesā. Ja ir traucēta artikulācijas motorika, neveidojas iekšējā izrunāšana. Rodas kļūdas, izrunājot skaņas, kas ir līdzīgas pēc artikulācijas (Klimone, 2007,19).

2.2. Rakstīšanas traucējumu klasifikācija

Apzinot rakstīšanas traucējumus, to cēloņus un izpausmes, ir arī jāapzina rakstīšanas traucējumu iedalījums. Rakstīšanas traucējumus var iedalīt gan pēc klīniskās, gan pedagoģiskās klasifikācijas (skatīt 2.2.1 tabulu).

2.2.1. tabula.

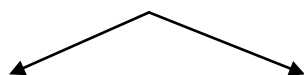
Rakstīšanas traucējumu klasifikācija

Klīniskā klasifikācija	Pedagoģiskā klasifikācija
<ul style="list-style-type: none">• Disgrāfija	<ul style="list-style-type: none">• Rakstīšanas traucējumi uz fonētiski fonemātisko traucējumu pamata• Rakstīšanas traucējumi uz fonemātisko traucējumu pamata• Rakstīšanas traucējumi uz valodas sistēmas nepietiekamas attīstības pamata

Kā redzams 2.2.1. tabulā, pēc klīniskās klasifikācijas rakstīšanas traucējumus sauc par disgrāfiju. Savukārt, izmantojot pedagoģisko klasifikāciju, tiek runāts par dažādu faktoru ietekmi rakstīšanas traucējumu izraisīšanā.

Lasīšanas un rakstīšanas kļūdu klasifikācija atkarībā no traucētā mehānisma lokalizācijas, kas ir kļūdu pamatā kopsakarībā.

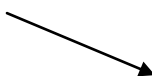
- Traucētu fonēmu atpazīšana (skaņu diferencēšana). Jauc vai aizstāj burtus, kas atbilst pēc skanējuma (fonemātiski) tuvām skaņām. Sarežģītu fonemātiskās analīzes veidu traucējumi.

Fonemātiskā disleksija

- Nepareizās izrunas atspoguļojums rakstos. Burtu aizstāšana, burtu izlaidumi.

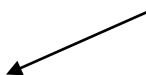
Akustiskā disgrāfija

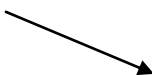
Artikulāri akustiskā disgrāfija

- Novēro acu kustību īpatnības lasot- sašaurināts redzes lauka apjoms, pazaudē rindu, zaudē atsevišķus vārdus rindā. Bērnam ir grūtības tāpēc jāatgriežas pie izlasītā.

Motorā disleksija

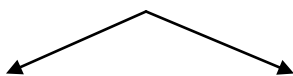

- Bērnam grūti izvēlēties vajadzīgās kustības, lai attiecīgo burtu uzrakstītu vai savienotu ar citiem.

Motorā disgrāfija

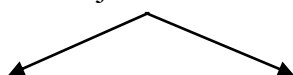
- Runas gramatiskās uzbūves nepietekama attīstība. Izpaužas vārda, vārda savienojuma, teikuma un teksta līmenī – leksiski gramatiskā nepietiekamība.

Agramatiskā disleksija

- Redzes uztveres, analīzes un sintēzes, telpisko priekšstatu nepietekama attīstība. Traucēta to burtu pazīšana, kam ir kopīgi grafiski elementi. Jo grafiski burts līdzīgāks, jo biežāk tos aizstāj.

Agramatiskā (disgramatiskā) disgrāfija

Optiskā disleksija

Rakstītprasme ir ļoti komplicēta prasme, kuras izveide ir ilgstoša un saistīta ar lielām grūtībām. Rakstītprasmē ir vajadzīgas uztvere, atmiņa un tēlainā domāšana. Uztvert nozīmē saprast to, ko redz acs, ko dzird auss un ko jūt ar tausti (Klimone, 2007,17).

Optiska disgrāfija

Artikulāri akustiskā disgrāfija

Bērns raksta tā, kā runā. Rakstot bērns balstās uz savu nepareizo izrunu, kas atspoguļojas viņa rakstrunā: burti tiek aizstāti, izlaisti tāpat kā tas notiek, viņam runājot. M. Hvatcevs to sauca šļupstēšanu rakstos. Dažkārt burtu aizstāšana rakstot paliek arī pēc tam, kad izruna ir izlabota.

Disgrāfija uz traucētas fonēmu atpazīšanas (skaņu diferencēšanas) pamata. Akustiskā disgrāfija.

Jauc vai aizstāj burtus, kas atbilst pēc skanējuma(fonētiski) tuvām skaņām. Pie tam runājot skaņas izrunā pareizi.

Visbiežāk jauc vai aizstāj burtus, kas apzīmē šādas skaņas:

- garos un īsos patskaņus;
- balsīgos un nebalsīgos līdzskaņus;
- ķ – č , ģ – dž;
- svelpeņus un šņāceņus (Tūbele,Lūse,2012,19).

Zinātniskajā literatūrā minēts, ka par šo disgrāfijas veidu nav vienota uzskata. Daži autori uzskata, ka fonētiski tuvās skaņas jauc tāpēc, ka ir neprecīza dzirdes uztvere un neprecīzi diferencē skaņas, savukārt daļa uzskata, ka fonētiski līdzīgās skaņas un to apzīmējošo burtu jaukšanā ir kinestētiskās analīzes grūtības. Bērns rakstot šo vārdu klusībā to neizrunā līdz ar to tiek pieļautas kļūdas rakstos.

Disgrāfija uz valodas analīzes un sintēzes traucējumu pamata

Traucētas ir dažādasi valodas analīzes un sintēzes formas: teikumu dalīšana vārdos, zilbju un skaņu analīze un sintēze. Tas izpaužas kā vārda un teikuma struktūras kropļojumi. Vissarežģītākā valoda analīzes forma ir skaņu(fonemātiskā) analīze, tāpēc šim disgrāfijas veidam raksturīgi ir vārda skaņu(burtu) struktūras kropļojumi (Tūbele,Lūse,2012,20).

Svarīgi, lai apgūtu rakstīšanas procesu ir fonemātisko analīzi attīstīt arī domās, lai rakstot būtu priekšstats par rakstāmo vārdu.

Agramatiskā (disgramatiskā) disgrāfija

Saistāma ar runas gramatiskās uzbūves nepietiekamu attīstību: neizveidotiem morfoloģiskajiem, sintaktiskajiem vispārinājumiem (Tūbele,Lūse,2012,20).

Optiskā disgrāfija

Saistīta ar redzes uztveres, analīzes un sintēzes traucējumi; telpisko priekšstatu nepietiekama attīstība, rakstot aizstāj un kropļo burtus.

Jauktā disgrāfija

Šādu disgrāfijas veidu Tūbele un Lūse, iesaka vadoties pēc G. Čirkina. Tīrā veidā kāds no minētajiem disgrāfijas veidiem sastopams reti. Jauktās disgrāfijas struktūra ir atkarīga arī no tā, kāds ir bērna izglītības līmenis pārbaudes brīdī (Tūbele, Lūse, 2012, 21).

Var secināt, ka rakstītprasme balstās uz izrunu, lai bērns uzrakstītu vārdu, tam ir jāveic skaņu analīze–un skaņu izdalīšana vārdā noteiktā secībā. Logopēdam apzinot šos rakstīšanas traucējumu veidu ir jānosaka turpmākais korekcijas veids, lai mazinātu rakstīšanas traucējumu.

Motorā disgrāfija

Motorās disgrāfijas gadījumā bērniem grūti izvēlēties vajadzīgās kustības, lai attiecīgo burtu uzrakstītu vai savienotu ar citiem. Skolēnu raksts ir nevīžīgs, neglīts, vārdi noslīd no burtu līnijām (Klimone, 2007,24).

2.3. Rakstīšanu iemaņu pārbaude

Ja bērnam ir rakstīšanas traucējumi, svarīgi ir izprast to cēloņus, izpausmes, klasifikāciju. Svarīgi veikt rakstīšanas iemaņu pārbaudi, lai konstatētu rakstīšanas traucējumus. Pirmās klases skolēniem parasti traucējumi izpaužas rakstos, jo izrunas traucējumi galvenokārt ir novērsti pirmsskolas izglītībā.

Pārbaudot rakstītprasmi biežākā kļūda tiek novērota skaņu jaukšanā. Tiek jauktas pēc skanējuma līdzīgas skaņas. Rakstot dotos vārdus skolēnam, jādomā kā raksta, ko raksta, kā veido un savieno burtus.

Rakstīšanā visbiežāk sastopamās kļūdas ir:

- Iso un garo patskaņu diferencēšana- a–ā, e–ē; i–ī; u–ū;
- Balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu jaukšana;
- Skaņu- ķ–č; ģ–dž jaukšana.

Par šīm skaņām jārunā īpaši, jo tās ļoti bieži tiek jauktas un kļūdas vēlāk parādās rakstos. ķ un č izrunā mēles stāvoklis ir ļoti tuvs, taču lūpu kustības atšķiras: izrunājot ķ, lūpas tiek atvilktas, bet izrunājot č, – pastieptas uz priekšu. Tāpat lūpu kustības atšķiras ģ un dž izrunā. Bērni, kuri skaņas nejauc fonemātiski(atšķir balsīgo līdzskani no nebalsīgā), ķ jauc ar č un ģ ar dž, piemēram: kaķis – kačis, neļķe–neļče, puķe – puče; džinsi – ģinsi, ģipsis – džipsis(Hadaņonaka, L.Hadaņonaka, u.c.,2000, 51).

- Divskaņu jaukšana– ai–aj; ei– ej

Lai arī cik slikti ir rakstu darbi, lai arī cik daudz tur nebūtu kļūdu, logopēda nodarbības ir nepieciešamas skolēniem, kuri skaņas jauc vai aizstāj (Klimone, 2007,47).

Analizējot kļūdas, galvenais kritērijs– prasme izdalīt fonēmas vārdā, balstoties uz izrunu, ja ir kļūdas skaņu secības, skaita noteikšanā, tas liecina, ka bērns nav apguvis attiecīgo prāta darbību, tomēr fonemātiskās uztveres attīstība ir pietiekama (Klimone, 2007,47).

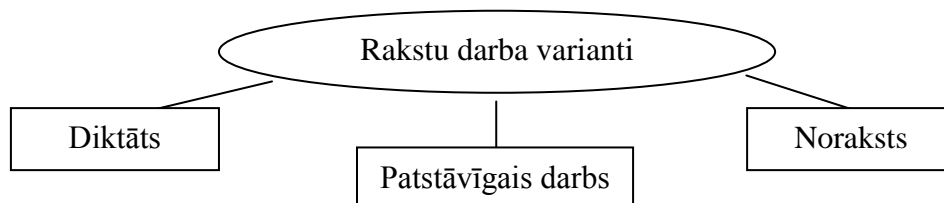
Ja skaņas jauc vai aizstāj, tas liecina par fonemātiskās dzirdes nepietiekamu attīstību.

Ar laiku rakstīšanas process automatizējas, tomēr paškontrolē bērnam tāpat ir nepieciešama. Kā minēts grāmatā Inovācijas skolotāja logopēda darbībā „Rakstības iemaņu apguve notiek trīs posmos. Pirmajā – *elementu posmā*- skolēns mācās iegaumēt un pareizi uzrakstīt burtu elementus. Otrajā- *burtu posmā* – skolēns galveno vērību veltī burtu pareizai rakstībai, turpretim burtu elementi jau automatizējušies. Trešajā – *saistītā raksta posmā* – skolēna uzmanība pievērsta pareizai burtu secībai vārdos, ievērojot burtu lielumu un izvietojumu uz līnijas. Šai posmā veidojas darbības stereotipi. (Klimone, 2007,15).

Rakstīšanas procesā ietilpst vairākas darbības:

- Vārds jāsadzird un jāsadala atsevišķās vienībās jeb fonēmās, kas seko cita citai noteiktā secībā un veido vārdu. Svarīgi arī šīs fonēmas atšķirt citu no citas. Tātad jābūt attīstītai fonemātiskai dzirdei.
- Uz katru fonēmu jāattiecinā savs burts jeb grafēma, tās elementi pareizi jāuzraksta. Ir jābūt precīzam priekšstatam par burta tēlu.
- Skolēnam ir jāraksta ne tikai atsevišķi secīgi burti(grafēmas), bet arī tie jāsavieno, lai kopā veidojas vārds. Ir jābūt attīstītai rokas smalkajai motorikai, roku kustību iemaņām, kas nepieciešamas rakstītprasmē.

Skolēniem var būt traucēts tikai kāds no šiem komponentiem. Lai apzinātu rakstīšanas traucējumu veidu tiek veikta rakstītprasmes pārbaude, kurā tiek pārbaudīts kā skolēns raksta. Rakstīšanas pārbaudi veic dažādi.

2.3.1.att.,Rakstīšanas pārbaude (Klimone, 2007,47).

Noraksts ir skolēna prasme norakstīt tekstu no grāmatas vai darba lapas. Noraksta laikā vēro, kā bērns raksta, vai tas runā paralēli rakstītajam vārdam, vai tos noraksta pareizi, vai neizlaiž burtus, neraksta klāt liekus burtus un nenotiek burtu aizstāšana. Svarīgi arī vērot vai kļūda tiek pieļauta vienreizēji, vai kļūda tiek pieļauta atkārtoti.

Kā arī vēro, vai kļūda atbilst bērna runai, vai tā tiek pieļauta tikai rakstos.

Diktāts var izpausties ne tikai burtu un zilbju līmenī, bet arī visa teikuma, teksta līmenī. Apsekojot pirmās klases skolēnus mācību gada sākumā, diktāta vietā izmanto saliekamo ābeci. Pārbaudē bērnam liek izpildīt uzdevumus, ievērojot pakāpenību un izmantojot dažādus zilbju tipus, šādā secībā:

1. Parādīt logopēda nosaukto skaņu burtu apzīmējumus:

- Diktē jaukti (p–t –s–a):
- Diktē pa pāriem (p– b; a– ā).

2. Salikt zilbes:

- Vaļējās – ta, su, ra, lau u.c.;
- Slēgtās – an, at, tun, sasu. u.c.;
- Zilbes ar līdzskaņu kopām – sla, kra, pliu.c.;
- Opozicionālās zilbes – pa –ba, sa–zau.c.;
- Zilbes ar garajiem un īsajiem patskaņiem – ta–tā, re–rēu.c.

Kad bērns analizē vārdā ietilpstošās skaņas, nosaka to secību un saliek vārdu- tā ir analoga darbība vārda rakstīšanai. Atšķirība ir tā, ka, saliekot vārdu, bērns izmanto gatavus iespēstos burtus, bet rakstot viņam pašam ir jāuzraksta atbilstošie burti (Pauliņa, 2008, 107).

Diktāts skolēnam jāraksta pēc dzirdes, tātad jāprot klausīties un jābūt attīstītai fonemātiskai uztverei. Visbiežāk tiek izmantoti diktāti, kuros ir pēc skanējuma līdzīgi vārdi (pile– pīle, džinsi–ķirši, čība, ģitāra, mežģīnes), lai saprastu fonēmas uz kurām skolēni pieļauj kļūdas. Kā arī vai tiek lietotas garumzīmes. Diktātus ir svarīgi saglabāt skolēna valodas kartē, lai salīdzinātu rezultātus pēc korekcijas darba. Diktātam ir jāatbilst bērna vecuma posmam un izglītības standartiem.

Ja skolēns jauc pēc skanējuma līdzīgas skaņas vai aizstāj tās ar citām līdzīgi skanošām skaņām, tas norāda uz fonemātiska rakstura traucējumiem, kas ir nespēja atšķirt līdzīgi skanošas skaņas.

Svarīgi ir pārliecināties par bērna fizioloģisko dzirdi, iespējams, ka skolēnam tā ir pavājināta un tāpēc tiek pieļautas šīs kļūdas. Ja šķiet, ka bērns nedzird, viņš ir jāved pie ausu, kakla un deguna slimību ārsta. (Hadaņonoka, L.Hadaņonoka, u.c., 2000, 52).

Patstāvīgais darbs var noritēt dažādi:

- Pēc dotā attēla skolēns uzraksta, kas attēlā attēlots. Neliels stāstījums;
- Attēli ar vienkāršiem sižetiem– bērnam jāizdomā teikums par sižetā attēlo;
- Sēriju attēli, skolēni uzraksta nelielu stāstiņu;

- Domraksts;
- Īsi aprakstīt dzirdētu vai lasītu stāstiņu.

Ja bērnam ir rakstīšanas traucējumi, tad ir svarīgi tos laikus konstatēt, lai pēc iespējas ātrāk varētu tos mazināt vai novērst. Ir nepieciešams veikt dažāda veida uzdevumus, lai varētu gūt pēc iespējas plašāku informāciju par rakstīšanas traucējumiem un to cēloņiem. Darba autore praktiskā pētījuma laikā izmēģinās dažāda veida uzdevumus, lai saprastu, kā uzlabot fonemātisko uztveri, līdz ar to arī novērst rakstības traucējumus.

Darba autore secina, ka rakstītprasme ir cieši saistīta ar izrunu. Ja ir traucējumi izrunā, tad tie var parādīties arī rakstos. Rakstīšanas traucējumu cēloņi var būt dažādi, sākot no iedzimtiem faktoriem, līdz nelabvēlīgiem dzīves apstākļiem. Lai uzlabotu rakstītprasmi ir svarīgi ievērot secīgumu no vieglākā uz grūtāko, kā arī ņemt vērā bērna vecumposmu. Rakstītprasmē biežāk pieļautās kļūdas ir patskaņu diferencēšana, balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu jaukšana, skaņas ķ– č un ģ– dž jaukšana.

3. FONEMĀTISKĀS UZTVERES TEORĒTISKAIS RAKSTUROJUMS

L.S. Volkova norāda, ka fonemātiskā uztvere ir psihiska funkcija, īpaša prāta darbība, kas nodrošina vārdu skaņu analīzi un to diferencēšanu (Волкова, 2006). No fonemātiskās uztveres attīstības veidojas visa bērna fonēmiskā sistēma nākotnē, kā arī mutiskas un rakstiska runas attīstība. Kā norāda S. Tūbele, tad fonemātiskās dzirde attīstās reizē ar valodu un runu, tātad tās ir savstarpēji saistītas. Fonemātiskā dzirde, vēlāk arī fonemātiskā uztvere veidojas un attīstās pirmsskolas vecumā, kad visstraujāk attīstās pareiza runa un skaņu izruna (Tūbele, 2008). Arī D. Markus norāda, ka fonemātiskā uztvere palīdz saklausīt vārda skaņas pareizi un loģiski tās uzrakstīt. Viņa atzīst, ka bērns apgūst valodu, ko dzird no runātājiem, tātad gan pareizo, gan nepareizo, gan literāro, gan dialektālo, gan poētisko, gan barbarisko (Markus, 2003). Lai attīstītos runa un valoda, ir svarīgi, ka bērna fonemātiskā uztvere ir pilnvērtīgi attīstīta, jo, kā norāda S. Tūbele, ja fonemātiskā uztvere nav izveidojusies vai tā nav pietiekami attīstījusies, bērnam sākas grūtības burtu apgūvē. Bērnam jūk burti, kas apzīmē līdzīgi skanošas skaņas (Tūbele, 2008). Ch. Kiferle norāda, ka spējas uztvert un prasme lietot valodu ir nozīmīgs pamats bērna izglītības iespējām (Kieferle, 2011, 16).

Runas attīstība normālos apstākļos notiek divos virzienos – skaņu artikulācijas apguve un skaņu sistēmas pazīmju apgūvē. Izrunājot skaņas, cilvēks neapzināti lieto dzirdes kontroli. Ja šī kontrole- fonemātiskā dzirde – ir traucēta, rodas gan skaņu izrunas, gan rakstības traucējumi (Pauliņa, 2008,103).

T. B. Filičeva norāda, ka nepietiekam fonemātiskā attīstība parādās skaņu neatšķiršanā, kuras atšķiras tikai ar nelielām akustiskām artikulācijas niansēm, taču reizēm bērni neatšķir arī vairāk atšķirīgas skaņas (Филичева, 1999). Tas aizkavē bērna bērnu spēju analizēt un sintezēt skaņas. Neattīstīta fonemātiskā uztvere, izpildot elementāras skaņu analīzes darbības, piemēram, atpazīt skaņu, parādās tajā, ka bērni jauc uzdotās skaņas ar tuvām skaņām. Analizējot sarežģītākas skaņu analīzes, piemēram, izdomāt vārdus uz doto skaņu, šādiem bērniem izpaužas kā uzdoto skaņu jaukšana ar citām, mazāk līdzīgām. L.V. Spirova norāda, ka fonemātiskās uztveres līmenis ir atkarīgs no leksiski - gramatiskās nepietiekamas attīstības (Спирова, 1997). Tādējādi var secināt, ka fonemātiskās uztveres nepietiekamība ir saistīta ar to, ka nav izveidojusies skaņu atšķiršana un līdzīgu skaņu jaukšana. Bērna valodas kartē ir svarīgi atzīmēt izrunas traucējumu raksturu. Tie var būt skaņu kropļojumu, skaņu aizstāšana vai arī skaņu jaukšana. Īpaša uzmanība jāpievērš skolēniem, kuri skaņas jauc vai tās aizstāj ar citām skaņām. Svarīgi ir pārbaudīt bērna fonemātisko uztveri, tas ir noteikt, kā bērns atšķir dažādas skaņas. Dzirdes uztveres grūtības visbiežāk izpaužas tādu fonēmu atšķiršanā, kuras ir līdzīgas pēc skanējuma, kā piemēram, k-č, ģ-dž.

Skaņas izruna bērnam notiek patvaļīgi un tā izpaužas runā. Tā aktivizējas bērniem dzirde, jeb fonemātiskā uztvere, tā ir spēja pēc dzirdes uztvert un atšķirt dažādas skaņas. Bērnā fonemātiskā uztvere veidojas pakāpeniski, līdztekus skaņu izrunas apgūvē.

T. B. Filičeva un G.V. Čirkina, runājot par pazīmēm, kas ļauj spriest par nepietiekamu fonemātiskās uztveres attīstību, norāda uz šādām pazīmēm:

1. bērniem grūti izrunāt zilbju rindas ar pretējām skaņām, kaut gan izolēti šīs skaņas izrunā pareizi;
2. tiek pieļautas kļūdas skaņu atpazīšanā vārdos un zilbēs, kā arī nosakot skaņas klātbūtni vārdos;
3. lielas grūtības rodas bērniem kartīšu atlasē un vārda izdomāšana ar attiecīgo skaņu;
4. bērniem ir grūtības elementāru uzdevumu izpildē, kas saistīti ar uzsvaru vārdā;
5. pirmā, pēdējā līdzskaņa atpazīšana vārdā, vienzilbes vārdos praktiski neatpazīst zilbes veidojošo patskani (Филичева, 1993).

Fonemātiska uztvere ir īpaša funkcija, kas nosaka skaņu diferenciaciju. Ja tā ir traucēta, tad arī tiek pieļautas dažādas skaņu atveides kļūdas gan izrunā, gan rakstos.

Darba autore secina, ka fonemātiskā uztvere ir psihiska funkcija, īpaša prāta darbība, kas ietekmē skaņu diferencēšanu. Fonemātiskā uztvere visstraujāk attīstās pirmsskolas vecumā. Fonemātiskās uztveres traucējumi būtu jānovērš pirmsskolā, lai uzsākot skolas gaitas nerastos grūtības dzimtās valodas apgūvē. Bērns kuram ir fonemātiskās uztveres traucējumi ar grūtībām apgūst rakstītprasmi, tiks jaukti pēc skanējuma līdzīgi burti rakstos.

4. RAKSTĪŠANAS TRAUČĒJUMU MAZINĀŠANA 1. KLASES SKOLĒNIEM AR NEPIETIEKAMI ATTĪSTĪTU FONEMĀTISKO UZTVERI

4.1. Pētījuma organizācija un metodes

Tika veikts pētījums par rakstītprasmes traucējumiem 1. klases skolēniem ar nepietiekamu fonemātisko uztveri. Sākotnēji tika sastādīts pētījuma plāns:

1. Noteikt pētījuma metodes
2. Noteikt rakstītprasmes traucējumus
3. Izstrādāt uzdevumus, kas uzlabotu bērnu prievārdu lietošanas prasmi

Pētījums notika 4 posmos:

1. Bērnu vērošana darbībā.
2. Rakstītprasmes traucējumu noteikšana.
3. Pētījuma un iegūtās informācijas apkopošana
4. Apkopotās informācijas analīze.

Lai veiktu pētījumu, tiek izmantotas dažādas metodes, pamatā empīriskās, kā, piemēram, novērošana, aptauja, intervija, dokumentu analīze. Darba autore, veicot pētījumu izvēlējās novērošanas metodi, kā arī datu analīzes metodi.

Novērošana ir viena no populārākajām metodēm, to pētījumos izmanto bieži. Piedalīšanās var būt atklāta vai slēpta. Pirmajā gadījumā. Visi procesa dalībnieki ir informēti par to, kurš ir pētnieks un kādi ir viņa mērķi. Otrajā gadījumā pētnieks savu identitāti neatklāj, bet darbojas, kā viens no procesa dalībniekiem (Geske, Grīnfelds, 2001, 44). Dz. Albrehta norāda, ka novērošanas metodika, tās uzbūve, sistēma, veidi, saturs un tehnika ir atkarīga no daudziem apstākļiem, bet galvenokārt no pētāmās problēmas būtības un īpatnībām, no pētījuma galamērķa un uzdevumiem (Albrehta, 1998). L. Paula norāda, ka atkarībā no tā, cik strukturēta ir novērošana, to iedala atvērtajā, daļēji strukturētajā un strukturētajā novērošanā. Darba autore izmantoja daļēji strukturēto novērošanu, proti, tādu, kad pētnieks pirms novērošanas sagatavo interesējošo tēmu, pētniecisko jautājumu vai kritēriju sarakstu, līdz ar to paveras lielākas iespējas novēroto gadījumu salīdzināšanai (Paula, 2011, 127). Darba autore vēroja septiņus pirmās klases skolēnus, kurus klases audzinātāja kopumā raksturo kā zinātkārus un atvērtus bērnus.

Lai iegūtu rezultātus, pētījums notika vairākos posmos – sagatavošanas, realizācijas, datu analīzes un rezultātu izdošanas posms. Katrā no posmiem tika veiktas attiecīgas darbības – sagatavošanas posmā tika pētīta problēma, realizācijas posmā notika novērošana, datu

analīzes posmā tika iegūts problēmas atspoguļojums, kas savukārt tika analizēts rezultātu izdošanas posmā.

Pētījuma pamatā ir dažādu uzdevumu izmantošana, lai uzlabotu rakstītprasmi, tāpēc tika izstrādāti dažādi uzdevumi, kas veicina rakstīšanas iemaņas.

Pētījums tika veikts no septembra līdz maijam 2017./2018. mācību gadā, un tajā tika iesaistīti 7 sākumskolas X 1. klases skolēni, no kuriem tikai diviem skolēniem nav rakstīšanas problēmu.

4.2. Pētījumā iesaistīto bērnu sākuma izpēte

Darba autore veica pētījumu X skolas 1. klasē. Šī klase ir samērā maza, tajā mācās tikai septiņi skolēni – četras meitenes un trīs zēni. Turpmāk darba autore veiks bērnu raksturojumu, bērnu vārdi ētisku apsvērumu dēļ ir mainīti.

Ilze – meitene ar nenosvēru raksturu, vienmēr vēlas visur iesaistīties, darboties, taču rakstura īpatnības dēļ biežāk paliek malā, jo nespēj komunicēt ar pārējiem bērniem. Viņas valoda ir trūcīga, grūti izteikties, atrast īstos vārdus, dažkārt stostās. Par nervozitāti liecina meitenes kustības, kad jāuzstājas publiski. Rakstīšana sagādā problēmas, jo ir ļoti neglīts rokraksts, haotisks pierakstu veids, mēdz jaukt skaņas vietām, dažkārt neuzraksta galotnes vai sajauc līdzīgas skaņas.

Andželita – visnotaļ pozitīva, atsaucīga, centīga meitene. Viņa ir ļoti klusa, tāpēc dažkārt nav skaidrs, vai visu saprot. Meitenes valoda ir bagāta, prot izmantot valodas līdzekļus, saskaņot tos, skaņu izruna ir precīza, to attēlošana rakstos arī atbilstoša izrunai. Andželitas valoda ir izkopta un pareiza gan runā, gan rakstos.

Džordžs – zēns, kurš vēlas darīt to, kas viņam patīk, bet nespēj piespiest darīt to, kas nepatīk. Aizraujas ar mūziku, repu. Mēdz filozofēt par vārdu pareizrakstību, kā pareizi jāraksta, bet savā rakstībā ne vienmēr to ievēro. Jauc vārdu galotnē līdzskaņus, kas ir neskaidrā pozīcijā, jo neprot pārveidot skaidrajā un pārbaudīt. Vērojama ķ un ģ, kā arī č un dž skaņu jaukšana.

Kārlis – zēns ar uztveres problēmām, grūti uztver gan rakstītā, gan runātā jēgu. Viņam nepieciešams vairakkārt atkārtot uzdevumu, skaidrot, kas jādara. Medicīniska diagnoze nav uzstādīta, jo bērna vecāki atsakās vest pie ārsta. Kārlis vienmēr grib būt pirmais, kurš izpilda uzdevumu, tāpēc dara pavirši, pārrakstot tekstu izlaiž vārdu, vārdus mēdz norakstīt nepareizi. Rakstot vārdus, kļūdās priedēkļa un saknes sadurā, kur sastopas divi līdzskaņi, līdz ar to

raksta tikai vienu, vai raksta pēc tā, kā dzird. Ja priedēkļa un saknes sadurā ir divi vienādi patskaņi, tad mēdz tos sapludināt un rakstīt kā vienu.

Aksels – gudrs, visnotaļ attīstīts zēns gan intelektuāli, gan fiziski. Interesējas par dažādām lietām, daudz lasa, tāpēc arī par daudz ko var spriest. Valoda ir bagāta, izmanto dažādus vārdus, atvasinātās nozīmes. Rakstītprasme ir augstā līmenī, taču rokraksts ir neglīts. Trūkums ir tas, ka nepievērš uzmanību rakstītajam tekstam, līdz ar to mēdz kļūdīties neskaidrajās pozīcijās vārda beigās, bet pats pārļausot spēj izlabot savas kļūdas.

Gabriela – ļoti cītīga, apzinīga meitene, taču nāk no ģimenes, kuras dzimtā valoda nav latviešu valoda. Tāpēc viņai ir grūtības ar skaņu attēlošanu rakstos, jauc līdzīgas skaņas – č, ķ, dž, ģ. Grūtības sagādā galotnes rakstība, ja blakus ir šņācenis un nebalsīgais līdzskanis, vai arī divi vienādi līdzskaņi. Pozicionālās skaņu pārmaiņas attēlo rakstos kā dzird.

Nadīna – smaidīga, pozitīva meitene, iesaistās darbībā, taču viņas valoda ir ļoti trūcīga. Vārdu krājums ir mazs, dažkārt lieto vārdus, kuru nozīme ir nesaprotama, vai izmanto vārdu atvasinātās nozīmes, kuras nav iederīgas kontekstā. Grūtības veidot teikumus ar saskaņotām vārdu formām. Parasti veido ļoti garus teikumus, kuriem nav saprotama jēga. Nepievērš uzmanību vārdu pareizrakstībai neskaidrajā pozīcijā, neizprot, kā pārbaudīt pareizo skaņu. Vairāk raksta vārdus tā kā dzird.

Kā redzams, skolēniem ir lielas grūtības rakstot vārdus un veidojot teikumus, tāpēc ir svarīgi veikt dažādus uzdevumus, lai uzlabotu rakstīšanas iemaņas. Rakstīšanas traucējumi ir dažādās pakāpēs – sākot no vieglākiem, beidzot ar smagākiem, kas grūtāk padodas korekcijai. Tāpēc ir svarīgi veikt sākotnējo diagnostiku katram bērnam. Lai to veiktu, darba autore izstrādāja kritērijus, pēc kuriem vērtēt skolēnu rakstīšanas traucējumus:

- teikumu izveide,
- skaņu atveide rakstos,
- skaņu precīza izruna,
- skaņas saklausīšana vārda sākumā, vidū, beigās,
- lasīšanas tehnika ,
- zilbju atkārtošana secībā,
- vārdu ar dažādas struktūras zilbēm izruna.

Darba autore izveidoja vērtējuma kritērijus pēc kuriem tika veidota vērtējumu skala:

- A – augsts līmenis. Tas nozīme, ka saklusa skaņas.
- V – vidējs līmenis. Tas nozīmē, ka saklusa daļēji skaņas.
- Z – zems līmenis. Tas nozīme, ka nesaklusa skaņas.

Katram bērnam bija jāveic uzdevumi, lai varētu izvērtēt attiecīgos kritērijus.

1. uzdevums, kurš bija jāveic, jāuzraksta 5 dažādi teikumipēc izteikuma mērķa par doto attēlu. (skatīt 1.pielikumu)

Skolēni, veidojot teikumus par doto attēlu, vislabāk spēja veidot jautājuma teikumus, grūtāk veicās ar vēlējuma teikuma izveidi. Tika izvērtēts arī tas, vai skolēni spēj veidot paplašinātus teikumus, izmantojot dažādu vārdšķiru vārdus un vārdu dažādās nozīmes, kā arī vārdu secību. Rezultāti ir aplūkojami 4.2.1. tabulā.

4.2.1. tabula.

Teikuma veidošanas prasmes.

Skolēna vārds	Teikumi pēc izteikuma mērķa					Dažādu vārdšķiru izmantojums	Dažādu vārda nozīmju izmantojums	Vārdu secība teikumā
	Stāstījuma	Jautājuma	Izsaukuma	Vēlējuma	Rosinājuma			
Ilze	V	A	V	Z	Z	Z	Z	Z
Andželita	A	A	A	V	V	A	V	A
Džordžs	V	V	V	Z	Z	V	Z	Z
Kārlis	V	V	V	V	V	V	Z	Z
Aksels	A	A	A	V	V	A	A	A
Gabriela	V	V	V	Z	Z	V	Z	Z
Nadīna	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z

Kā redzams 4.2.1. tabulā, tad visaugstākie rādītāju teikumu veidošanā ir Akselam, jo tikai divos kritērijos saņem vidēju līmeni, pārējos ir augsts, savukārt viszemākie rādītāji ir Nadīnai, kura visos kritērijos saņem zemu līmeni. Izvērtējot iegūtos datus, darba autore secina, ka jāstrādā pie dažādu vārdšķiru izmantojuma, vārdu nozīmēm un secības, veidojot teikumus.

2. uzdevumā bija jāsauc attēlos redzami vārdi (skatīt 2.pielikumu.).

Tādējādi tika pārbaudīts tas, vai zina nosaukumus, vai spēj tikai aprakstoši raksturot attēlo redzamo un vai pareizi sauc dažādas skaņas. Darba autore secina, ka visi skolēni prata nosaukt zīmējumā attēloto ar konkrēto vārdu. Mutvārdos pieļautās skaņu izrunas kļūdas apkopotas 4.2.2. tabulā.

Mutvārdu kļūdas skaņu izrunā

Skolēna vārds	Neprecīza garo un īso patskaņu izruna	Balsīgo nebalsīgo izrunas kļūdas	Jauc skaņas	Aizstāj skaņas	Izlaiž skaņas
Ilze	X	X (p–b)	X (s–z; č–ķ)	X (r–l)	X
Andželita					
Džordžs			X (č–dž; ķ–ģ)		
Kārlis	X	X (č–dž)	X (s–z; t–d)		
Aksels					
Gabriela	X		X (č–dž; ķ–ģ)		
Nadīna	X	X (p–b; t–d)	X (č–dž)	X (r–l)	X

Kā redzams 4.2.2. tabulā, tikai divi bērni no septiņiem izrunā pareizi visas skaņas, pārējiem ir problēmas skaņu izrunā, proti, trīs jauc balsīgos ar nebalsīgajiem, pieci jauc skaņas, divi aizstāj skaņas un divi izlaiž skaņas. Tādējādi var secināt, ka bērniem ir grūtības skaņu pareizā izruna un tādēļ ir nepieciešams veikt uzdevumus, lai to varētu uzlabot.

Lai pārbaudītu skaņu atveidi rakstos, skolēniem bija jāraksta vārdu diktāts, jāveic noraksts, kā arī jāievieto skaņas dotajos vārdos. Tika diktēti vārdi, kurus bērni pierakstīja, - pile, pīle, masa, māsa, jauks, vēss, balts, košs, lapa, lāpa, logs, čiekurs, džemperis, ģitāra, zaļš. tad tika iedotas sagatavotas lapas ar vārdiem, kuri bija jāpārraksta, - zaļš, mīksts, balodis, uzspiest, labsirdīgs. Lai pārbaudītu skaņu pareizrakstību tika dots uzdevums ierakstīt attiecīgo burtu vārdā, kas dots (skatīt 3.pielikumu.).

Iegūto skaņu atveides datus var apskatīt 4.2.3. tabulā.

4.2.3. tabula

Skaņu atveides kļūdas

Skolēna vārds	Garumzīmju kļūdas		Balsīgo – nebalsīgo jaukšana	Jauc divskaņus	Nemīkstin a līdzskaņus	Neraksta galotni	Sapludina līdzskaņus
	Neliek	Liek liekas					
Ilze	X	X	X	X	X		X
Andželita							X
Džordžs				X		X	X
Kārlis	X	X	X	X		X	X
Aksels							X
Gabriela	X	X	X	X	X		X
Nadīna	X	X	X	X	X	X	X

Kā redzams 4.2.3. tabulā, vislielākās problēmas bērniem ir līdzskaņu sapludināšana, tas notiek saknes un piedēkļa saturē, kā arī galotnē. Tikai diviem bērniem (Andželitai un Akselam) ir nelielas problēmas vārdu atveidē, t.i., tās ir saistītas ar rakstību neskaidrā pozīcijā. Taču pārējiem ir daudz vairāk nepilnību rakstībā, tas ir saistīts ar to, ka viņi jau izrunā jauca skaņas, tāpēc rakstība arī ir kļūdaina.

Lai pārbaudītu skaņu atpazīšanu vārdam jebkurā vietā, skolēnam bija iedotas signālkartītes ar līdzskaņiem s, z, č, ķ, ģ, dž. Bērnu uzdevums bija pacelt attiecīgo signālkartīti, ja nosauktajā vārdā ir dotais līdzskanis. Tika saukti vārdi – četri, cepums, čūska, ģimene, prinči, lapa, gaiļi, ķepa, ķirzaka, slinks, sniegs, svētki, zivs, sirds, zirnīs, pačalot, džemperis, peļķe, lāči, ērkšķis, līči, pērtiķis, ķengurs. Rezultātu apkopojums ir redzams 4.2.4. tabulā.

4.2.4. tabula

Skaņas atpazīšana vārdā

Skolēna vārds	Atpazīst skaņu vārda sākumā	Atpazīst skaņu vārda vidū	Atpazīst skaņu vārda beigās
Ilze	V	Z	Z
Andželita	A	V	A
Džordžs	V	V	V
Kārlis	Z	Z	Z
Aksels	A	V	A
Gabriela	V	Z	Z
Nadīna	Z	Z	Z

Analizējot iegūtos datus, nākas secināt, ka visgrūtāk bērniem ir atpazīt skaņu vārda vidū, jo tur netika konstatēts neviens auksts līmenis, tikai trijiem tas vērtējams kā vidējs (V), bet četriem kā zems (Z). Savukārt vārda sākumā un beigās saklausīt dotos līdzskaņus prot divi bērni (Andželita un Aksels). Trīs no bērniem (Ilze, Džordžs, Gabriela) prasme atpazīst skaņu vārda sākumā vērtējama kā vidēja (V), bet diviem (Kārlim un Nadīnai) kā zema. Savukārt vārda beigās skaņas atpazīšanas prasme kā vidēja ir vērtējama tikai vienam bērnam, bet kā zema četriem bērniem. Līdz ar to var secināt, ka jāattīsta bērnu fonemātiskā dzirde, pildot uzdevumus, kuros jānosaka skaņa vārda vidū.

Skolēniem tika diktētas zilbju rindas, viņiem tās bija jāuzraksta pareizā secībā. Iegūtie rezultāti apkopoti 4.2.5. tabulā.

4.2.5. tabula.

Zilbju rindu atkārtošana

	Ilze	Andželita	Džordžs	Kārlis	Aksels	Gabriela	Nadīna
Ma-mā-ma-mā	X	X		X	X	X	
Sa-šā-ša-sā		X	X		X		
Ta-da-tā		X	X		X		X
Ča-ča-ča-ča					X		
Ļa-ja-ļā		X	X		X		
Ķi-či-ķī		X			X		
La-pa-ta-pa	X	X		X	X	X	

Tabulā ar X ir apzīmētas pareizi uzrakstītās zilbes, bet tukšums nozīmē, ka zilbju rinda nav pareizi atkārtota. Apkopojot datus var secināt, ka tikai vienam bērnam (Akselam) ir izdevies pilnīgi precīzi atveidot visas zilbju rindas, viens (Andželita) to izdarīja ar vienu kļūdu. Taču pārējiem ir veicies krietni grūtāk. Džordžs ir atveidojis trīs zilbju rindas pilnīgi precīzi, trīs bērni (Ilze, Kārlis un Gabriela) ir spējuši atveidot tikai divas zilbju rindas, bet vienam (Nadīnai) tas ir izdevies tikai vienā gadījumā. Tas nozīmē, ka bērniem ir grūtības pēc dzirdētā uzrakstīt pareizu atkārtojumu, kļūdījās gan garumzīmju, gan līdzskaņu rakstībā.

Tika pārbaudītas prasmes izrunāt dažādu zilbju vārdus. Skolēniem tika iedoti attēli, viņu uzdevums bija pareizi izrunāt šos vārdus - dzelzceļš, zvaigznīte, saldskābmaize, degunradzis, kliņģeris (skatīt 4.pielikumu).

Pārbaudot vārdu pareizu izrunu, jāsecina, ka tikai divi bērni spēja atpazīt dotos vārdus patstāvīgi un nosaukt tos, pārējiem bija nepieciešama palīdzība – izrunāt priekšā, tad varēja atkārtot, protams, ne vienmēr bez kļūdām. Iegūtie rezultāti ir apkopoti 4.2.6. tabulā.

Vārdu izruna

Skolēna vārds	Dzelzceļš	Zvaigznīte	Saldskābmaize	Degunradzis	Kliņģeris
Ilze	V	Z	V	V	Z
Andželita	A	A	A	A	A
Džordžs	V	V	V	V	V
Kārlis	Z	Z	V	Z	Z
Aksels	A	A	A	A	A
Gabriela	Z	Z	Z	V	Z
Nadīna	Z	Z	Z	Z	Z

Tabulā atspoguļoto datu kritēriji nozīmē, ka A – augsts līmenis, bērns pats spējnosaukt vārdu, pie tam bez kļūdām, V – vidējs līmenis – pats nezina vārdu, taču spēj atkārtot bez kļūdām, Z – zems līmenis, nezina vārdu un atkārtot nespēj bez kļūdām. Analizējot vārda dzelzceļš atpazīšanu un izrunu, var secināt, ka tikai divu bērnu sniegums ir vērtējams kā augsts, divu – kā vidējs, bet trīs – kā zems. Tātad ir grūtības gan ar šī vārda izrunu, gan nosaukšanu. Analizējot vārda zvaigznīte atpazīšanu un izrunu, var secināt, ka divu bērnu sniegums ir vērtējams kā augsts, viena – kā vidējs, bet četru – kā zems. Vārdu saldskābmaize patstāvīgi un bez kļūdām varēja nosaukt divi bērni, atkārtot bez kļūdām varēja trīs bērni, bet atkārtoja ar kļūdām trīs bērni. Vārdu degunradzis patstāvīgi un bez kļūdām varēja nosaukt divi bērni, atkārtot bez kļūdām varēja trīs bērni, bet atkārtoja ar kļūdām trīs bērni. Savukārt vārdu kliņģeris bez kļūdām patstāvīgi nosauca divi bērni, tikai viens atkārtoja bez kļūdām, bet četri nespēja to atkārtot bez kļūdām. Līdz ar to var secināt, ka bērniem ir grūtības izrunāt atšķirīgas zilbiskās struktūras, kā arī vārdus, kuros ir līdzskaņu blīvējumi.

Apkopojot datus, tika secināts, ka koriģējošā darbība ir jāveic pieciem no septiņiem bērniem, tāpēc tālākais darbs tika saistīts ar viņiem.

4.3. Koriģējoši attīstošā darbība

Darba autore šajā nodaļā atspoguļos dažādus materiālus, kurus var izmantot, lai mazinātu rakstīšanas traucējumus.

Tā kā bieži tiek jaukti līdzskaņi ar tuvu fonemātisko skaņu, tad svarīgi veikt dažādus vingrinājumus ar to atpazīšanu. Vieni no līdzskaņiem, kurus mēdz jaukt, ir līdzskaņi dž un ģ.

Tāpēc arī tiek piedāvāti vairāki uzdevumi, kuri var trenēt bērnu fonemātisko uztveri šo skaņu nošķiršanā.

Uzdevumus var grupēt divās grupās – labot nepareizi uzrakstītos vārdus un ierakstīt attiecīgo līdzskani. Tātad viena uzdevumu grupa liek bērnam domāt un labot kļūdas (sk. 5. pielikumu). Kā jau minēts, otra uzdevumu grupa saistīta ar attiecīgo burtu ierakstīšanu (sk. 6. pielikumu).

Uzdevumi ar burtu ierakstīšanu tiek papildināti ar dažādām aktivitātēm, piemēram, grupēšanu vai citu vārdu veidošanu (sk. 7. pielikumu).

Visu šo uzdevumu mērķis ir viens – panākt, lai bērns saklausu atšķirīgās skaņas č un dž un lai pareizi prastu tās ievietot vārdos -, taču uzdevumi ir atšķirīgi, lai aktivitātes būtu dažādas un nekļūtu apnicīgas, līdz ar to bērnos noturēt uzmanību un vēlmi darboties.

Skaņas automatizēšanā lietderīgi izmantot skaitāmpantus, dzejoļus, tekstus ar lielu mācāmās skaņas atkārtojumu skaitu. Tas palīdzēs ātrāk ieviest mācāmo skaņu bērna ikdienas runā, tātad sarunvalodā. Īpaši skaitāmpantu izteiksmīga skandēšana un bieža atkārtošana palīdzēs nostiprināt skaņas izrunu. (Valodas (runas un rakstu) attīstības veicināšana bērniem vecumā no 5 līdz 8. gadiem, 2011).

Saule skudru saimi silda,
skudras taisa smilgu tiltu.

Zaķis, zāli grauzdams, mana
Zaļā pļavā zilu zvanu.

(J. Baltvilks)

*

Skudras skaisti skraida,
skudras skaidas skaita.

*

Vecis sveicina sveci
Svece sveicina veci.

*

Zigu zagu zirņos zirgi zogas.

*

Sniegs nāk snigdams.

*

Zviegtin zviedza
zviedru zirgi

Zvirgzdupītes

ziemļios.

*

Klusās, sausās auzās

Zaķu ausis ausās.

Zaķu zēni zagtin zaga

zaķus zirņus.

Zaīis, zāli grauzdams, mana

Zaiāpīavā zilu zvanu.

(J. Baltvilks)

*

Valdis, Aldis, Vilibaldis

skalda skaidas

skaidienā.

- “Attēlugrupēšana” – piemēram, bērniem tiek piedāvāti attēli ar priekšmetiem, kuru nosaukumos ir Ē un Ī skaņas gan vārda sākumā, gan vidū, gan beigās. Audzēkņu uzdevums ir sargrupēt attēlus divāskaudzītēs. Bērnišos vārdus izrunā skaļi, grūtībupakāpe pieaug, ja bērns runā domās. Vingrinājumamērķis ir nostiprināt prasmi diferencēt skaņas.
- tautasdziesmu un skaitāmpantu mācīšanās, piemēram, “Skaitāmpants par pirkstiņiem ar kustībām”. (Vispirms vienas rokas pirkstiņš lielās, tad otras rokas, tad visi pirksti paslēpjās dūrītē.)

AUTORES VEIDOTIE VINGRINĀJUMI:

- “Burtu marķēšana” – tekstā atzīmēt, piemēram, visus garos patskaņa burtus Ā vai Č (var izmantot avīzi vai citu drukātu tekstu);
- dzejoli vai citā tekstā atzīmēt un saskaitīt visus A un Ā;
- skolotājs sauc vārdus ar A un Ā, bērni raksta atbilstošās ailēs vārdus;
- skolotājs rāda vārdu, tad aizklāj, bērni pēc atmiņas uzraksta vārdu. Pēc tam vārdu atklāj, lai bērni var pārbaudīt uzrakstīto (pašpārbaude). Jāsāk ar vienu vārdu, pēc tam vārdu skaitu atbilstoši bērnu prasmēm var palielināt;
- vārdu modeļu zīmēšana un skaņu analīze;
- “Zilbju salāti” – bērni veido vārdus no īsajām un garajām zilbēm;
- “Pazudušie burti” – bērni ievieto trūkstošos garos un īsos patskaņus tekstā;

- “Domu zieds” – zieda vidū ierakstīts noteikts burts, piemēram, patskanis Ā. Ziediņam liek klāt ziedlapiņas, uz kurām ir uzrakstīti vārdi ar garo patskani Ā;
- veidot vārdu, ja dota pirmā zilbe.

Artikulācijas vingrinājumi

Artikulācijas vingrinājumi ir runas aktīvo orgānu vingrinājumi (lūpām, mēlei, aukslējām, žokļiem, elpošanai), ko logopēda vadībā vai pēc logopēda ieteikuma bērns izpilda vairākas reizes dienā.

Artikulācijas aparāta vingrinājumu mērķis:

- izstrādāt pilnvērtīgas un noteiktas artikulācijas aparāta kustības, kas nepieciešamas pareizai skaņu izrunai,
- nostiprināt artikulācijas aparāta muskuļus (Sproģe,2018).

Artikulācijas aparāta vingrinājumi

Mācāmās skaņas artikulācijas veidošanas laikā daļai bērnu ir raksturīgas neveiklas lūpu un mēles kustības. Šādos gadījumos bērniem nepieciešami artikulācijas aparāta vingrinājumi. Pārsvarā visi artikulācijas vingrinājumi tiek pildīti logopēdiskajās nodarbībās spoguļa priekšā, bet ir vingrinājumi, kuri tiek iekļauti logoritmikas nodarbībās, piemēram:

1. „Zivtiņa”. Plati atver, tad aizver muti.
2. „Kaķītis lok pienu”- mēli izbāz un ievēl atpakaļ mutē.
3. „Zirga apturēšana”- izrunā „prrrrr”.
4. „Klakšķītis” – ar mēlīti paklakšķināt.
5. „Dzenītis” – mute plati atvērta, mēlītes galiņš sitās aiz augšzobiem, izrunā d-d-d-d

Šādi vingrinājumi ir jāveic regulāri, arī mājās. Runas orgānu plastiskuma un normālas darbības rezultātā rodas visas nepieciešamās skaņas (Upīte)

Lai uzlabotu rakstītprasmi, ir jātrenē gan izruna, gan rakstība, jo tās ir savstarpēji saistītas. Ja bērns neprot skaņu izrunāt, tad arī nespēj to atveidot rakstos.

4.4. Pētījumā iesaistīto bērnu atkārtota izpēte

Pēc dažādu uzdevumu veikšanas un rakstītprasmes pilnveides tika veikta atkārtota izpēte, dot bērniem tāda paša tipa uzdevumus kā izpētes sākumā, lai varētu veikt datu konstatāciju. Pārbaudīti tika pieci bērni, ar kuriem tika veikts koriģējošais darbs.

Atkārtotajā pārbaudē bērni rakstīja 5 dažādus teikumus pēc izteikuma mērķa par doto attēlu (skatīt 8 pielikumu).

Skolēni, veidojot teikumus par doto attēlu, spēja veidot stāstījuma, jautājuma, izsaukuma teikumus, grūtāk veicās ar vēlējuma un rosinājuma teikuma izveidi. Tāpat kā sākumā, tika izvērtētas arī prasmes veidot paplašinātus teikumus un dažādu vārdšķiru un vārdu nozīmju lietojums. Rezultāti ir aplūkojami 4.4.1. tabulā.

4.4.1. tabula.

Teikuma veidošanas prasmes.

Skolēna vārds	Teikumi pēc izteikuma mērķa					Dažādu vārdšķiru izmantojums	Dažādu vārda nozīmju izmantojums	Vārdu secība teikumā
	Stāstījuma	Jautājuma	Izsaukuma	Vēlējuma	Rosinājuma			
Ilze	A	A	V	V	Z	V	V	Z
Džordžs	V	A	A	Z	V	V	Z	V
Kārlis	A	A	A	V	V	V	V	V
Gabriela	A	A	V	Z	Z	A	V	Z
Nadīna	V	Z	V	Z	Z	Z	Z	Z

Apkopojot un analizējot empīriskajā pētījumā iegūtos rezultātusnākas secināt, ka kopumā ir vērojami uzlabojumi gan teikumu veidošanā, gan vārda nozīmju izmantošanā, gan arī dažādu vārdšķiru izmantojumā. Vārdšķiru lietojumā ir vērojama lietvārda, darbības vārda, īpašības vārda un vietniekvārda lietojums, pavisam maz tiek lietoti apstākļa vārdi. Viszemākie rādītāji joprojām ir Nadīnai. Tam par iemeslu ir gan tas, ka viņa nav motivēta darboties, arī mājas uzdevumus nepilda, līdz ar to nav vērojams progress.

2. uzdevumā bija jāsauc attēlos redzami vārdi (skatīt 2.pielikumu).

Atkārtotai pārbaudei izmantoja tādas pašas kartes ar attēliem, lai pārbaudītu skaņu izrunu.

Mutvārdu kļūdas skaņu izrunā

Skolēna vārds	Neprecīza garo un īso patskaņu izruna	Balsīgo nebalsīgo izrunas kļūdas	Jauc skaņas	Aizstāj skaņas	Izlaiž skaņas
Ilze		X (p–b)	X (č–ķ)		X
Džordžs			X (č–dž;)		
Kārlis		X (č–dž)	X (t–d)		
Gabriela	X		X (ķ–ģ)		
Nadīna	X	X (t–d)	X (č–dž)		X

Apkopojot atkārtotās pārbaudes rezultātus, var secināt, ka ir vērojami uzlabojumi, taču ir vēl nepieciešams strādāt ar bērniem, lai uzlabotu skaņu izrunu (sk. 4.4.2. tab.). Var secināt, ka dažādu koriģējošu uzdevumu veikšana ir devusi rezultātus, jo uzlabojumi ir visiem bērniem.

Pārbaudot skaņu atveidi rakstos skolēniem atkal bija jāveic trīs veidu uzdevumi – vārdu diktāts, jāveic noraksts un jāievieto skaņas vārdos. Skolotāja diktēja vārdus – balts, skaļš, masa, māsa, ģimene, ķimene, jauks, brūns, balts. Līdzīgi kā iepriekš tika dots uzdevums ar attēliem un bija jāieraksta nepieciešamās skaņas (skatīt 9.pielikumu.).

Iedodot bērniem atkārtoti šāda veida uzdevumu, var secināt, ka šoreiz vieglāk bija tādu veikt. Iegūto skaņu atveides datus var apskatīt 4.4.3. tabulā.

Skaņu atveides kļūdas

Skolēna vārds	Garumzīmju kļūdas		Balsīgo – nebalsīgo jaukšana	Jauc divskaņus	Nemīkstina līdzskaņus	Neraksta galotni	Sapludina līdzskaņus
	Neliek	Liek liekas					
Ilze	X	X	X	X	X		X
Džordžs				X			
Kārlis	X		X				
Gabriela		X	X	X	X		X
Nadīna	X	X	X	X	X	X	X

Apkopojot iegūtos rezultātus, var secināt, ka ir vērojami uzlabojumi, taču viens bērns (Nadīna) joprojām neuzrāda progresu, jo skaņu izruna viņai traucēta, līdz ar to arī rakstīšanā ir vērojamas grūtības. Arī Ilzei sagādā grūtības rakstīšana, jo jauc skaņu atveidi, kļūdās

garumzīmju lietojumā. Vislabākie rezultāti ir Džordžam, kurš ir uzlabojis skaņu atveidi rakstos, proti, reizēm vērojama divskaņu neprecīza atveide.

Lai pārbaudītu skaņu atpazīšanu vārdam jebkurā vietā, skolēnam bija iedotas signālkartītes ar līdzskaņiem s, z, č, ķ, ģ, dž. Bērnu uzdevums bija pacelt attiecīgo signālkartīti, ja nosauktajā vārdā ir dotais līdzskanis. Tika saukti vārdi – čāpot, čells, čemodāns, čiekurs, ķepa, ķemme, ķieģelis, ģipsis, ģīmetne, ģints, spilveni, sačivinās, zivs, noziedot, noģībt, pačučet, saķemmēt, dzeltens, tāss. Rezultātu apkopojums ir redzams 4.4.4. tabulā.

4.4.4. tabula

Skaņas atpazīšana vārdā

Skolēna vārds	Atpazīst skaņu vārda sākumā	Atpazīst skaņu vārda vidū	Atpazīst skaņu vārda beigās
Ilze	V	Z	Z
Džordžs	A	V	A
Kārlis	A	Z	V
Gabriela	V	Z	V
Nadīna	V	Z	Z

Apkopojot iegūtos datus, var secināt, ka joprojām visgrūtāk ir atpazīt skaņas vārda vidū – četriem tas ir zemā līmenī, bet tikai vienam ir vidējā līmenī. Netika konstatēts augsts līmenis. Vieglāk ir saklausīt tās vārda sākumā – divi to dara augstā līmenī, bet trīs vidējā līmenī. Zems līmenis nav konstatēts nevienam no bērniem. Vārda beigās skaņas atpazīst, bet ne tik labi kā vārda sākumā – vienam ir augsts līmenis, diviem ir vidējs, bet vienam ir zems līmenis. Tas nozīmē, ka jāturpina darbs ar skaņu atpazīšanu vārdos dažādās vietās.

Nākamajā uzdevumā bērniem bija jāklusās zilbju rindas un tās jāatkārto, uzrakstos uz lapas pareizā secībā un ar pareizām skaņām. Rezultāti apkopoti 4.4.5. tabulā.

4.4.5. tabula.

Zilbju rindu atkārtošana

	Ilze	Džordžs	Kārlis	Gabriela	Nadīna
Ma-mā-ma-mā	X	X	X	X	X
Sa-šā-ša-sā		X			
Ta-da-tā	X	X	X	X	X
Ča-ķa-ķa-ča		X			
Ļa-ja-ļā		X		X	
Ķi-či-ķī			X		
La-pa-ta-pa	X		X	X	X

Tabulā ar X ir apzīmētas pareizi uzrakstītās zilbes, bet tukšums nozīmē, ka zilbju rinda nav pareizi atkārtota. Apkopojot datus var secināt, ka nevienam bērnam nav izdevies pilnīgi precīzi atveidot visas zilbju rindas. Trīs no bērniem spēja atveidot pareizi četras zilbes no septiņām, savukārt divi bērni spēja atveidot trīs no dotajām zilbēm. divas zilbju rindas (ma-mā-ma-mā un ta-da-tā) spēja atveidot visi bērni. Kļūdas joprojām ir gan garumzīmju lietojumā, gan arī līdzskaņu atveidē.

Tika pārbaudītas prasmes izrunāt dažādu zilbju vārdus. Skolēniem tika iedoti attēli, viņu uzdevums bija pareizi izrunāt šos vārdus - dzelzceļš, zvaigznīte, saldskābmaize, degunradzis, kliņģeris (skatīt 4.pielikumu)

Iegūtie rezultāti ir apkopoti 3.4.6. tabulā.

4.4.6. tabula.

Vārdu izruna

Skolēna vārds	Dzelzceļš	Zvaigznīte	Saldskābmaize	Degunradzis	Kliņģeris
Ilze	V	Z	V	V	V
Džordžs	A	V	V	V	V
Kārlis	V	V	A	V	V
Gabriela	V	V	V	A	V
Nadīna	V	V	Z	Z	V

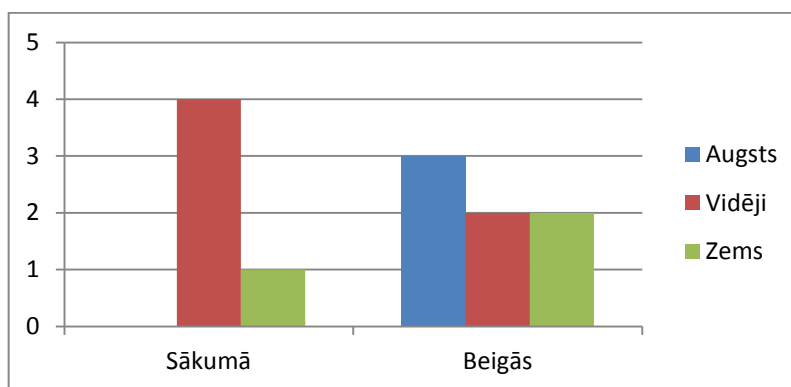
Atkārtotā izpētē ir redzami uzlabojumi, jo zems vērtējums saglabājas tikai diviem bērniem (Nadīnai un Ilzei), pārējiem kritēriju vērtējumos ir vidējs vai augsts līmenis. Vislabāk ir veicies ar vārdiem dzelzceļš un kliņģeris, jo to izrunā nevienam nav zema līmeņa, proti, vārda dzelzceļš izrunā ir viens augsts līmenis, pārējie vidēji, bet vārda kliņģeris izrunā visiem ir vidējs līmenis. Vārda zvaigznīte izrunā ir konstatēts viens zems līmenis, četri vidēji līmeņi, vārda saldskābmaize izrunā ir viens augsts līmenis, viens zems, pārējie (3) ir vidēji. Vārda degunradzis izrunā ir konstatēts viens augsts līmenis, viens zems, bet pārējie trīs ir vidēji.

Pēc atkārtotas izpētes ir konstatēts, ka bērnu izruna un rakstība ir uzlabojusies, taču korekcijas posms ir pārāk īss, lai varētu būt ļoti būtiski uzlabojumi. Vislielākie uzlabojumi ir vērojami Gabrielai, kura ir centīga un motivēta darboties, arī Džordžam un Kārlim ir vērojams progress, bet grūtāk veicas Ilzei, jo viņai ir grūtības skaņu artikulācijā un loģisku teikumu izveidē. Savukārt Nadīna neprogresē, jo ir nemotivēta, neieinteresēta un nevēlas darboties.

4.5. Rezultātu analīze

Pēc atkārtotas pārbaudes tika veikta rezultātu analīze un salīdzināšana ar pirmreizējās pārbaudes rezultātiem. Tika salīdzināti piecu bērnu rezultāti, jo diviem pirmreizējā pārbaudē tika konstatēts, ka nav nepieciešama logopēdiska korekcija.

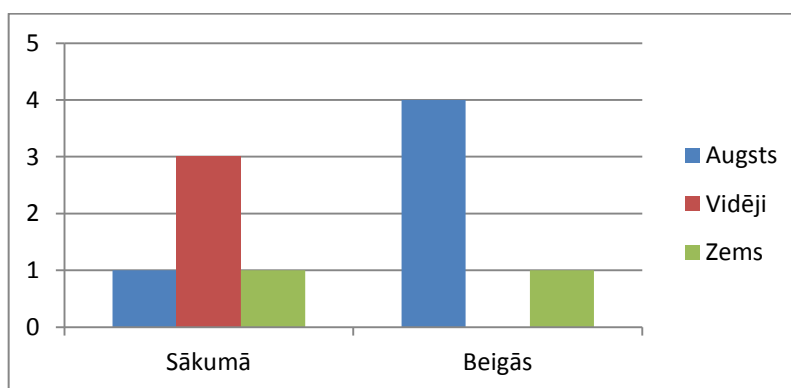
Kā pirmais tika salīdzināts rezultāts, kas tika iegūts, pārbaudot teikuma veidošanas prasmes. Darba autore salīdzināja katra kritērija rezultātus, kas tika iegūti pētījuma sākumā un beigās.

4.5.1. att. Stāstījuma teikumu veidošana

Apkopojot rezultātus, var secināt, ka pētījuma sākumā iesaistīto bērnu stāstījuma teikuma veidošanas prasmes ir vidējas, proti, kā augsti vērtējamās prasmes teikumu veidošanā netika konstatētas, četriem no bērniem bija vidēji vērtējamās prasmes stāstījuma teikumu veidošanā, bet vienam kā zemas (sk. 4.5.1. att.). Savukārt pētījuma beigās stāstījuma teikuma veidošanas prasmes ir paaugstinājušās, jo trīs bērniem tās vērtējamās kā augstas, bet diviem kā vidējas un diviem kā zemas. Tādējādi var secināt, ka bērnu stāstījuma teikuma veidošanas prasmes ir manāmi uzlabojušās.

Kā nākamais tika izvērtētas jautājumu teikumu veidošanas prasmes.

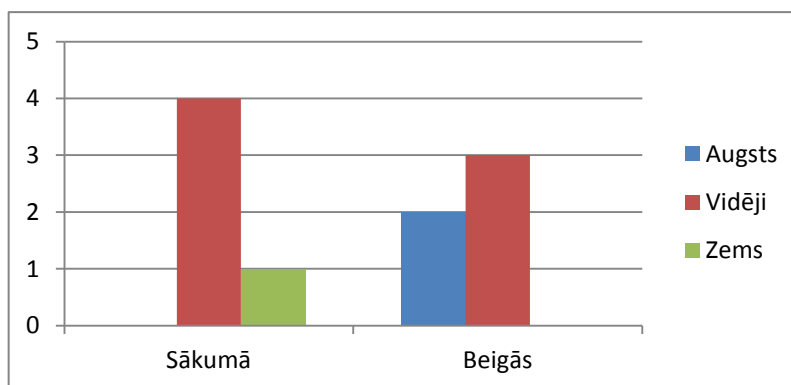

4.5.2. att. Jautājuma teikumu veidošana

Izvērtējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka jautājumu teikumu veidošanas prasmes sākotnēji bija vērtējamās pozitīvi, jo vienam bērnam tās bija augstas, trīs bērniem – vidējas, bet tikai vienam tās bija zemas (sk.4.5.2.att.). Savukārt pētījuma beigās četriem bērniem tās

vērtējamās kā augstas, bet vienam kā zemas. Redzams, ka tiem bērniem, kuriem bija vidēji vērtējamās prasmes, tās ir kļuvušas augstas, taču diemžēl vienam no bērniem tās saglabājas zemas, un nav vērojama izaugsme.

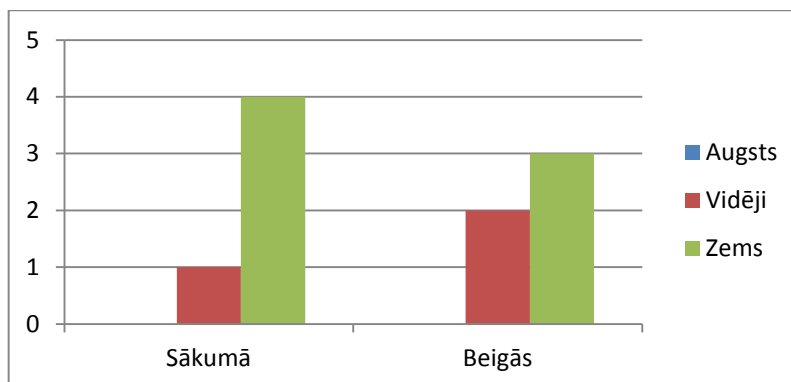
Nākamais kritērijs, kas tika izvērtēts, ir bērnu prasme veidot izsaukuma teikumus.

4.5.3. att. Izsaukuma teikumu veidošana

Sākotnēji bērnu prasmes veidot izsaukuma teikumus bija stipri viduvējas – četru prasmes vērtējamās kā vidējas, bet viena kā zemas (sk. 4.5.3. att.). Pētījuma beigās visu bērnu prasmes ir uzlabojušās, jo diviem tās vērtējamās kā augstas, bet trijiem kā vidējas.

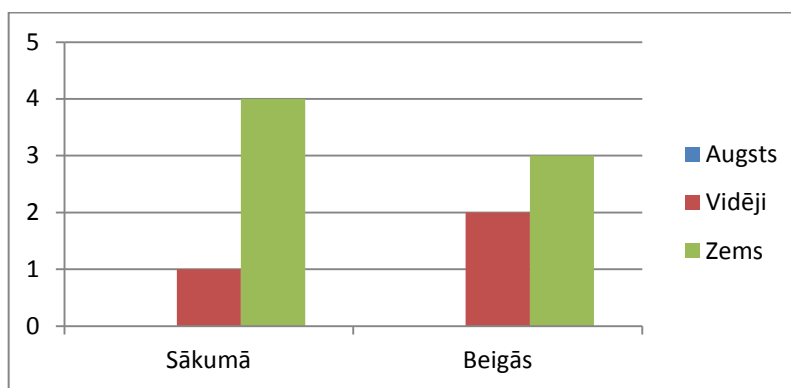
Nākamais kritērijs, kas tika izvērtēts, ir veltējuma teikumu veidošanas prasmes.

4.5.4. att. Veltējuma teikumu veidošana

Veltējuma teikumu veidošanas prasmes ir vērtējamās kā zemas, jo sākumā tika konstatēts, ka tikai viena bērna prasmes vērtējamās kā vidējas, bet četru kā zemas, bet pētījuma beigās diviem bērniem ir vērtējamās kā vidējas, bet trijiem kā zemas (sk. 4.5.4. att.). Tas nozīmē, ka šīs prasmes ir vēl daudz jātrenē, lai bērni saprastu, kā veidot šāda veida teikumus.

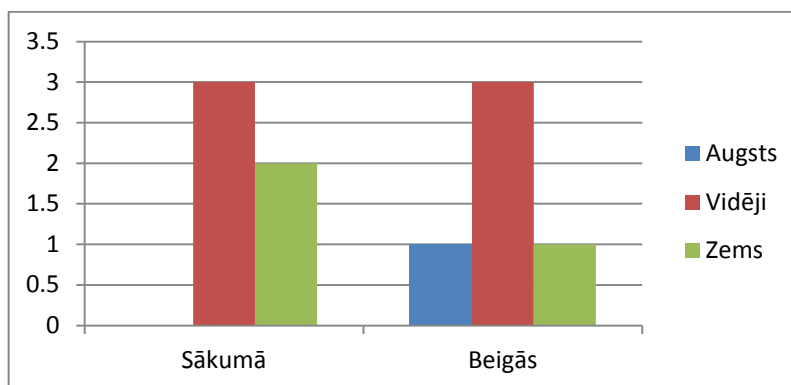
Tika apkopoti arī rosinājuma teikumu veidošanas prasmes.

4.5.5. att. Rosinājuma teikumu veidošana

Rosinājuma teikumu veidošanas prasmes ir vērtējamas kā zemas, jo pētījuma sākumā tikai vienam bērnam tās vērtējamas kā vidējas, bet četriem kā zemas (sk. 4.5.5.att.). Savukārt pētījuma beigās diviem kā vidējas, bet trijiem kā zemas. Līdz ar to var secināt, ka tikai viena bērna prasmes ir paaugstinājušās un šīs prasmes ir nepieciešams vingrināt.

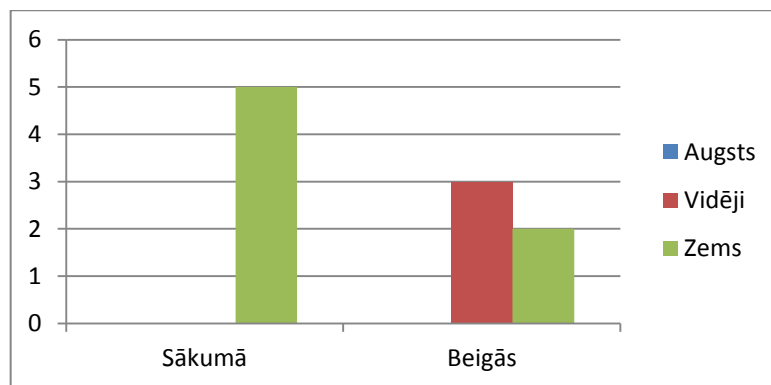
Stāstījuma veidošanā ir svarīgi izmantot dažādas vārdšķiras.

4.5.6. att. Dažādu vārdšķiru izmantojums

Pārbaudot dažādu vārdšķiru lietojumu teikumā, sākumā tika konstatēts, ka bērni izmanto maz vārdšķiru, tāpēc viņu prasmes ir vērtējamas kā vidējas (3) un zemas (2) (sk. 4.5.6. att.). Atkārtotā pārbaudē tika konstatēta dinamika, jo viena bērna prasmes izmantot dažādu vārdšķiru vārdus ir augstas, trijiem ir vidējas, bet vienam zemas. Līdz ar to ir vērojams neliels progress, bet ir nepieciešams strādāt ar vingrinājumiem, kas paplašina vārdu krājumu.

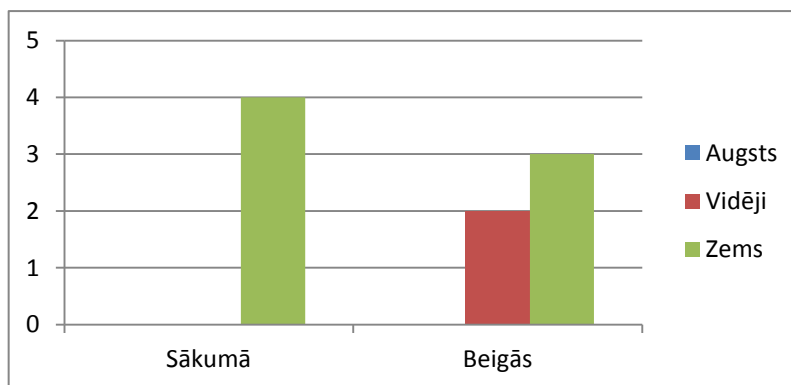
Tikpat svarīgi ir izmantot vārdu dažādās nozīmes, lai stāstījums veidotos bagātāks.

4.5.7. att. Dažādu vārdu nozīmju izmantojums

Sākotnēji tika konstatēts, ka bērni neizmanto vārda dažādas nozīmes, jo visiem (5) šīs prasmes vērtējamas kā zemas (sk. 4.5.7. att.). Savukārt pētījuma beigās bija vērojams uzlabojums, jo trīs bērnu prasmes vērtējamas kā vidējas, bet diviem kā zemas. Vārdu nozīmju izmantojumu var saistīt ar vecumposma īpatnībām, tiešo uztveri.

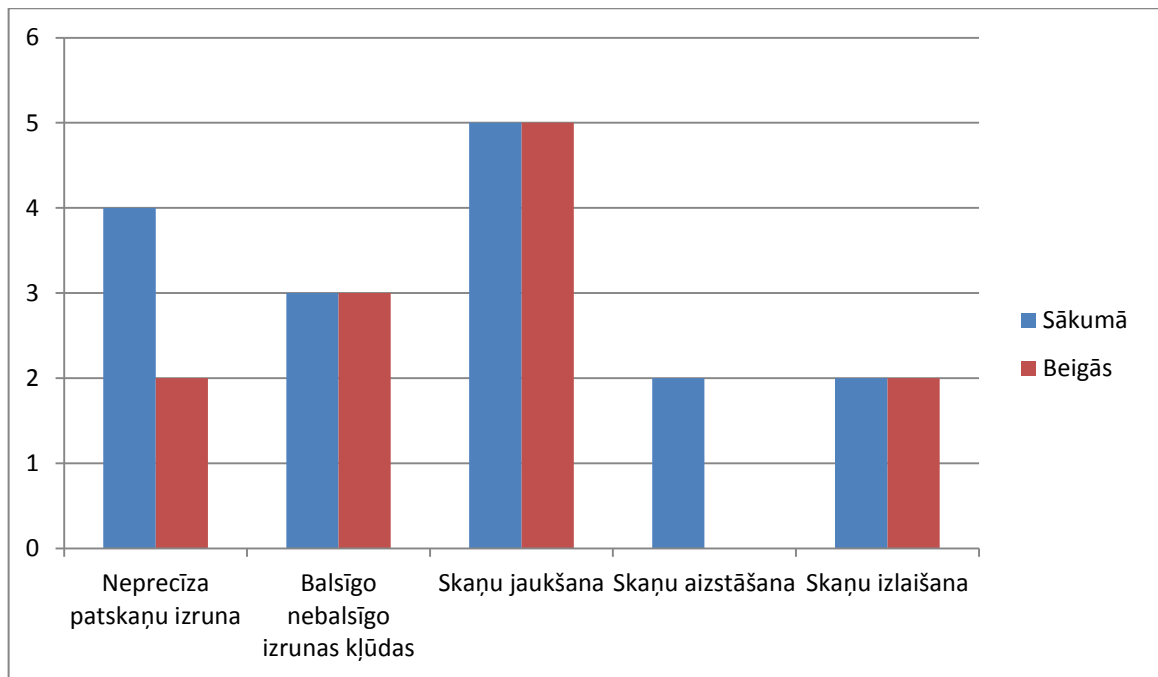
Lai veidotu uztveramu stāstījumu, ir svarīga vārdu secība teikumā.

4.5.8. att. Vārdu secība teikumā.

Arī šīs prasmes bērniem pētījuma sākumā vērtējamas kā sliktas, jo visiem (5) ir zems vērtējums (sk. 4.5.8. att.). Pētījuma beigās ir vērojams progress, jo diviem bērniem prasmes tiek novērtētas ar vidēji, bet trim kā zemas. Tātad vārdu secība arī ir jātrenē un jāveido izpratne par to.

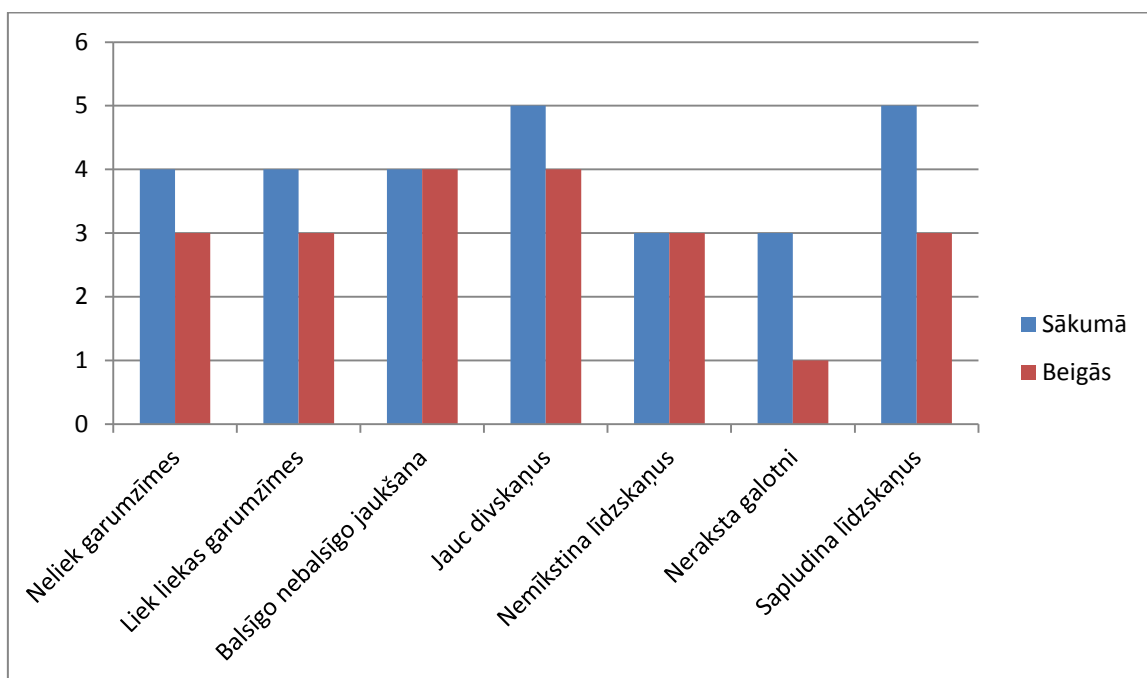
Kā nākamais tika pārbaudītas skaņu kļūdas mutvārdu izrunā.

4.5.9. att. Mutvārdu kļūdas izrunā

Apkopojot rezultātus, ir redzams, ka visvairāk kļūdu mutvārdu izrunā tiek konstatēts skaņu jaukšanā, tiesa, ir vērojams arī uzlabojums, jo jaukto skaņu daudzums katram no bērniem ir samazinājies (sk. 4.5.9. att.). Sākotnējā pētījumā tika konstatēts, ka četri bērni neprecīzi izrunā patskaņus, taču pētījuma beigās tie ir tikai divi. Trīs bērni gan sākumā, gan beigās jauc balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu izrunu, līdz ar to šī prasme nav uzlabojusies. Tieši tāpat nav vērojams uzlabojums skaņu izlaišanā – kā pētījuma sākumā, tā arī beigās divi bērni izlaiž skaņas. Taču progress ir vērojams skaņu aizstāšanā – ja sākumā tika konstatēts, ka divi bērni aizstājskaņas, tad pētījuma beigās tādu bērnu vairs nav. Darba autore secina, ka ir redzami uzlabojumi, taču darbs pie skaņu izrunas ir turpināms.

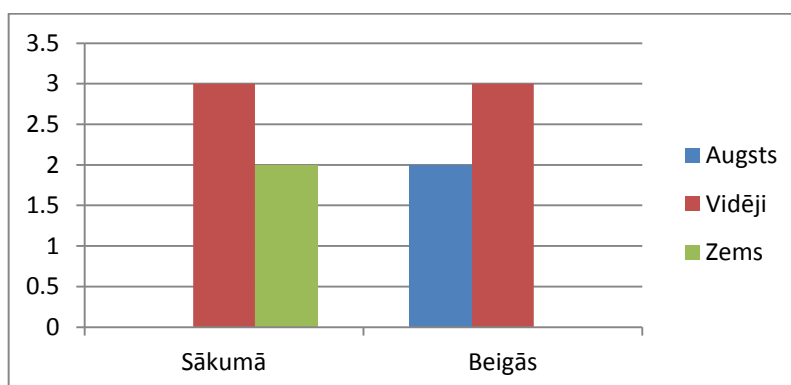
Tālāk tika pārbaudītas rakstveida prasmes.

4.5.10. att. Skaņu atveides kļūdas

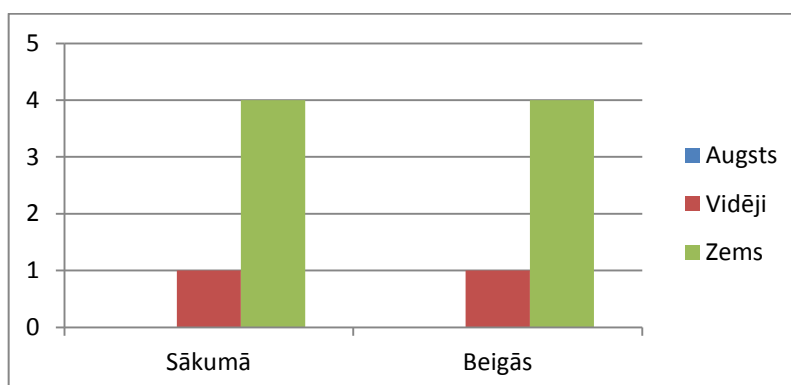
Veicot vairākus rakstveida darbus, tika konstatētas un apkopotas kļūdas skaņu atveidē rakstos (sk. 4.5.10. att.). Sākotnējā izpētē tika konstatēts, ka visvairāk kļūdu ir divskaņu jaukšanā un līdzskaņu sapludināšanā. Katrā no tiem ir konstatēts, ka pieci bērni kļūdās, tātad visi. Pētījuma beigās tika konstatēts, ka līdzskaņus sapludina vairs tikai trīs bērni, bet divskaņus jauc četri no bērniem. Tātad ir vērojams uzlabojums. Pētījuma sākumā tika konstatēts, ka bērni neliel garumzīmes vai liel liekas garumzīmes, kā arī jauc balsīgos un nebalssīgos līdzskaņus, attiecīgi katrā grupā pa trim bērniem. Pētījuma beigās konstatēts, ka balsīgo un nebalssīgo līdzskaņu jaukšana ir saglabājusies, taču garumzīmju likšanā ir uzlabojumi, proti kritērijos liel liekas garumzīmes un neliel garumzīmes ir konstatēti vien divi gadījumi. Vēl tika konstatētas kļūdas līdzskaņu nemīkstināšanā – trīs bērni to nedara. Šajā kritērijā nav vērojams uzlabojums, jo arī pētījuma beigās trīs bērni nemīkstina līdzskaņus. Pētījuma sākumā trīs bērni nerakstīja galotnes, bet pētījuma beigās tikai viens neraksta. tā ka ir vērojams progress. Kā redzams, skaņu atveidē ir daudz kļūdu, bet tas saistāms ar to, ka bērniem ir daudz kļūdu skaņu kļūdu mutvārdos, tāpēc arī atveidot tās rakstos ir grūti.

Pētījuma gaitā tika noskaidrots, kā bērni atpazīst noteiktas skaņas vārdā dažādās vietās.

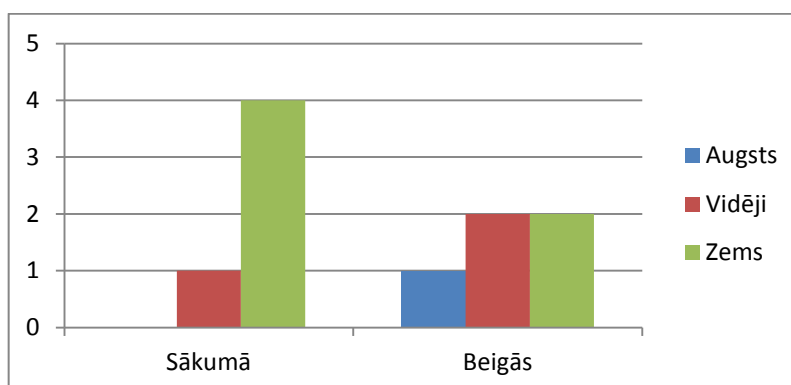
4.5.11. att. Skaņas atpazīšana vārda sākumā

Pētījuma sākumā tika konstatēts, ka vārda sākumā bērni skaņas atpazīst viduvēji, jo trīs bērnu prasmes atpazīt skaņas vārda sākumā vērtējamas kā vidējas, bet diviem – kā zemas (sk. 4.5.11. att.). Savukārt vārda beigās diviem tās ir vērtējamas kā augstas, bet trim kā vidējas. Tātad ir konstatēts uzlabojums skaņu atpazīšanā sākumā.

4.5.12. att. Skaņas atpazīšana vārda vidū

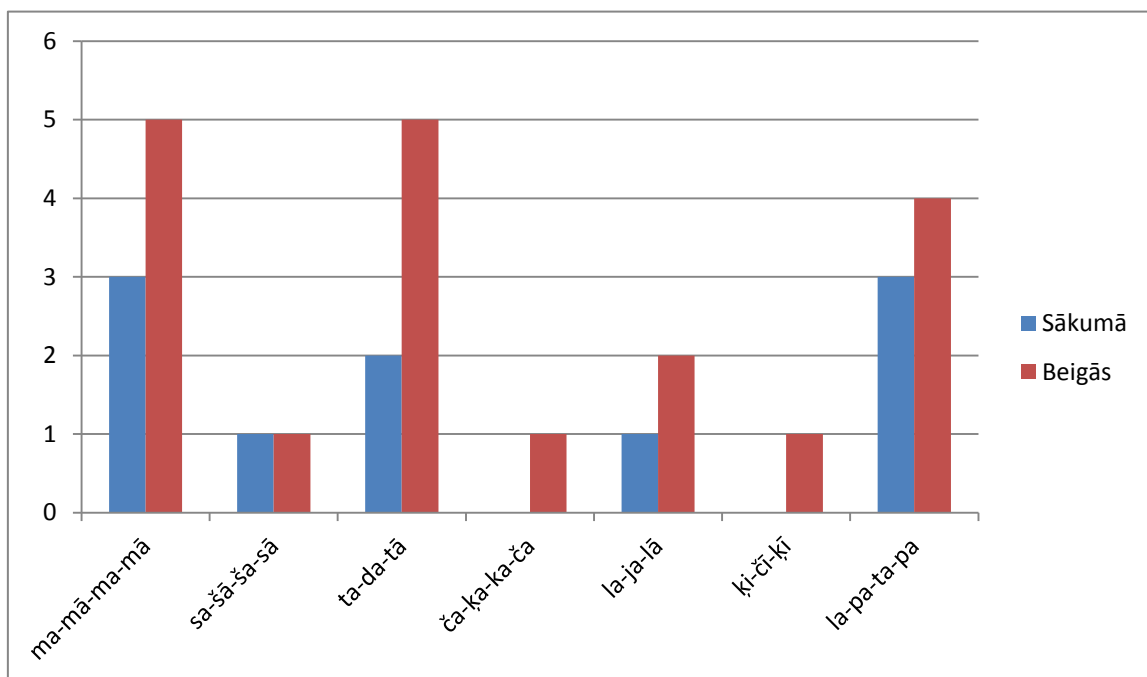
Savukārt prasmes saklausīt skaņu vārda vidū ir vērtējama kā zemas, jo pētījuma sākumā tikai vienam tās ir vidējas, bet četriem kā zemas (sk. 4.5.12. att.). Pētījuma beigās nav redzams uzlabojums, jo rezultāts saglabājas tāds pats kā sākuma pētījumā. Tātad ir jādomā, kā attīstīt šo prasmi pētījumā iesaistītajiem bērniem.

4.5.13. att. Skaņas atpazīšana vārda beigās

Sākotnējā izpētē tika konstatēts, ka bērni dotās skaņas vārda beigās atpazīst ļoti vāji, proti, tikai viena prasmes bija vērtējamas kā vidējas, bet četru prasmes kā zemas (sk. 4.5.13.att.). Savukārt atkārtotā izpētē tika secināts, ka šīs prasmes ir ievērojami uzlabojušās, jo viena bērna prasmes vērtējamas kā augstas, diviem kā vidējas, bet diviem ir saglabājušās zemas.

Kā nākamais uzdevums tika dots atkārtot zilbju rindas rakstos.

4.5.14. att. Zilbju rindu atkārtošana

Zilbju rindas bija dažādas – gan vienkāršākas, gan sarežģītākas. 4.5.14. attēlā ir redzams, ka sākotnējā izpētē ir gana mazs skaits to bērnu, kas precīzi atkārtot zilbju rindas. Sākotnēji vislabāk ir veicies ar divām zilbju rindām – ma-mā-ma-mā un la-pa-ta-pa. Tas varētu būt izskaidrojams ar to, ka tās atgādina vārdus, ir atpazīstamākas. Divi no pētījumā iesaistītajiem bērniem varēja precīzi atkārtot zilbju rindu – ta-da-tā. Savukārt zilbju rindas – sa-ša-ša-sā un la-ja-lā – spēja atkārtot tikai pa vienam bērnam katru. Visgrūtāk veicās ar zilbju rindām – ča-ča-ka-ča un ki-či-ķī – tās sākumā nespēja atveidot neviens no pētījumā iesaistītajiem bērniem. Apkopojot rezultātus izpētes perioda beigās, var secināt, ka zilbju rindu atveidošana ir uzlabojusies, jo ir lielāks skaits precīzi atveidoto zilbju rindu. Visi bērni spēja atveidot divas zilbju rindas – ma-mā-ma-mā un ta-da-tā. četri no bērniem spēja precīzi atveidot zilbju rindu la-p-ta-pa. Kā jau iepriekš tika minēts, tad šīs zilbes atgādina vārdus, līdz ar to vieglāk uztveramas. Divi bērni pareizi atveidoja zilbju rindu la-ja-lā. Grūtāk veicās ar zilbju rindām, kurās ir šņāceņi un mīkstie līdzskaņi. Trīs zilbju rindas – sa-ša-ša-sā, ča-ča-ka-ča un ki-či-ķī – spēja atkārtot tikai pa vienam bērnam katru. Tas ir izskaidrojams, ka šīs skaņas bērni jauc un arī ne vienmēr spēj rakstos precīzi atveidot.

Kā pēdējais uzdevums bērniem bija izrunāt vārdus ar dažādu zilbju garumu. Rezultāti apkopoti 4.5.1. tabulā.

4.5.1. . tabula

Vārdu izruna

Skolēna vārds	Dzelzceļš		Zvaigznīte		Saldskābmaize		Degunradzis		Kliņģeris	
Ilze	V	V	Z	Z	V	V	V	V	Z	V
Džordžs	V	A	V	V	V	V	V	V	V	V
Kārlis	Z	V	Z	V	V	A	Z	V	Z	V
Gabriela	Z	V	Z	V	Z	V	V	A	Z	V
Nadīna	Z	V	Z	V	Z	Z	Z	Z	Z	V

Darba autore izvēlējās bērniem dot vienus un tos pašus vārdus gan izpētes sākumā, gan beigās, lai varētu konstatēt izaugsmi šo vārdu izrunā. Vārda *dzelzceļš* izrunā ir vērojams progress, jo sākotnēji tikai divu bērnu izruna bija vērtējama kā vidēja, bet trīs kā zema. Izpētes beigās viens bērns to spēja izdarīt augstā līmenī, bet četri vidējā. Tātad visiem bērniem ir izaugsme šī vārda izrunā. Vārda *zvaigznīte* izruna nav uzlabojusies tikai vienam bērnam (Ilzei) un palikusi zemā līmenī, vienam (Džordžam) tā ir saglabājusies iepriekšējā līmenī (V), bet pārējiem (3) ir vērojama izaugsme, proti, no zema līmeņa ir paaugstinājusies uz vidēju līmeni. Vārda *saldskābmaize* izruna ir saglabājusies vienam bērnam (Nadīnai), diviem (Ilze, Džordžs) ir saglabājusies vidējs līmenis, bet diviem ir vērojama izaugsme – Gabriela paaugstinājusi savas prasmes no zemas uz vidēju, bet Kārlim prasme ir uzlabojusies no vidējas uz augstu. Vārda *degunradzis* izrunā progress ir vērojams tikai diviem bērniem – Gabriela ir uzlabojusi prasmi no vidēja uz augstu, bet Kārlis no zema uz vidēju. Pārējiem prasmes saglabājušās iepriekšējā līmenī, proti, Ilzei un Džordžam tās ir vidējā līmenī, bet Nadīnai tās ir zemā līmenī. Sākotnējā izpētē vārda *kliņģeris* izruna bija gana zema. Izpētes beigās tā ir uzlabojusies četriem bērniem no zema līmeņa uz vidēju. Tikai vienam bērnam (Džordžam) tā ir saglabājusies vidēja. Darba autore secina, ka vārdu ar dažādu zilbju garumu izruna ir uzlabojusies.

Pēc datu analīzes var secināt, ka sākotnējās izpētes dati ir zemāki kā atkārtotās izpētes dati, taču ir vēl jāiegulda daudz darba pie šo bērnu izrunas un rakstītprasmes pilnveides. Visvairāk ir jāstrādā pie divu bērnu (Ilzes un Nadīnas) izaugsmes, jo viņām tā bija vismazākā. Nadīna ir nemotivēta un neieinteresēta darboties, līdz ar to reti apmeklē nodarbības, bet Ilzei ir runas problēmas, tāpēc arī nav vērojama izaugsme.

Nobeigums

1. Fonemātiska uztvere ir īpašā funkcija, kas nosaka skaņu diferenciaciju. Ja tā ir traucēta, tad arī tiek pieļautas dažādas skaņu atveides kļūdas gan izrunā, gan rakstos.
2. Traucējumi var būt radušies dažādu faktoru ietekmē, kā, piemēram, dzemdību laikā gūtas traumas, pirmsdzemdību attīstība. Parasti rakstīšanas traucējumi rodas, ja ir bojāts kāds no smadzeņu centriem.
3. Var secināt, ka rakstītprasme balstās uz izrunu, lai bērns uzrakstītu vārdu, tam ir jāveic skaņu analīze- skaņu izdalīšana vārdā noteiktā secībā. Logopēdam apzinot šos rakstīšanas traucējumu veidu ir jānosaka turpmākais korekcijas veids, lai mazinātu rakstīšanas traucējumu.
4. Šajā vecumposmā notiek bērna strauja attīstība, mainās viņa dzīves kārtība, jo uzsāk skolas gaitas. Šajā vecumā bērniem patīk vairāk runāt nekā rakstīt, uzmanība ir nenoturīga, un viņi spēj veikt konkrētas darbības.
5. Ja bērnam ir rakstīšanas traucējumi, tad ir svarīgi tos laikus konstatēt, lai pēc iespējas ātrāk varētu mazināt vai novērst. Ir nepieciešams veikt dažāda veida uzdevumus, lai varētu gūt pēc iespējas plašāku informāciju par rakstīšanas traucējumiem un to cēloņiem.
6. Pētījums tika veikts no septembra līdz maijam 2017./2018. mācību gadā, un tajā tika iesaistīti 7 sākumskolas X 1. klases skolēni, no kuriem tikai diviem skolēniem nav rakstīšanas problēmu.
7. skolēniem ir lielas problēmas rakstot vārdus un veidojot teikumus, tāpēc ir svarīgi strādāt pie dažādu uzdevumu kopas, lai uzlabotu rakstīšanu. Rakstīšanas traucējumi ir dažādās pakāpēs – sākot no vieglākiem, beidzot ar smagākiem, kas grūtāk padodas korekcijai.
8. Apkopojot sākotnējās izpētes datus, tika secināts, ka koriģējošā darbība ir jāveic pieciem no septiņiem bērniem, tāpēc tālākais darbs tika saistīts ar viņiem.
9. Lai uzlabotu rakstītprasmi, ir jāpildinveido gan izruna, gan rakstība, jo tās ir savstarpēji saistītas. Ja bērns neprot skaņu izrunāt, tad arī nespēj to atveidot rakstos.
10. Pēc atkārtotas izpētes ir konstatēts, ka bērnu izruna un rakstība ir uzlabojusies, taču korekcijas posms ir pārāk īss, lai varētu būt ļoti būtiski uzlabojumi. Vislielākie uzlabojumi ir vērojami Gabrielai, kura ir centīga un motivēta darboties, arī Džordžam un Kārlim ir vērojams progress, bet grūtāk veicas Ilzei, jo viņai ir grūtības skaņu artikulācijā un loģisku teikumu izveidē. Savukārt Nadīna neprogresē, jo ir nemotivēta, neieinteresēta un nevēlas darboties.

11. Pēc datu analīzes var secināt, ka sākotnējās izpētes dati ir zemāki kā atkārtotās izpētes dati, taču ir vēl jāiegulda daudz darba pie šo bērnu izrunas un rakstītprasmes pilnveides. Visvairāk ir jāstrādā pie divu bērnu (Ilzes un Nadīnas) izaugsmes, jo viņām tā bija vismazākā.
12. Izvirzītā hipotēze: bērnu fonemātiskā uztvere tiek attīstīta un rakstīšanas traucējumi tiek mazināti, ja tiek izstrādāti atbilstoši uzdevumi un tiek ņemts vērā bērnu attīstības īpatnības konkrētā vecumposmā, ir apstiprinājusies.

Lai bērniem, kuriem ir nepieciešama logopēda palīdzība, iespējami ātri mazinātu konkrēto traucējumu, nodarbībām būtu jābūt radošām, daudzveidīgām, interesantām un izglītojošām. Ieinteresēts bērns mācāmo vielu vēlēsies apgūt ar lielāku degsmi, kas savukārt efektīvāk atsauksies uz fonemātiskās uztveres attīstīšanu un rakstītprasmes uzlabošanu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Albrehta, Dz.** *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata, 1998, 104 lpp
2. Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi. Konferences tēžu krājums. Latvijas Logopēdu asociācija 2013. gada 2. marts Rīga. Pieejams: http://logopedi.lv/faili/tezes/1_starpt_zinatniskas_konferences_tezu_krajums.pdf(skatīts 12.04.2018)
3. **Eriksons,E.** Identitāte: jaunība un krīze. Rīga: Jumava, 1998,203 lpp.
4. **Geske, A.***Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. Rīga: RAKA, 2001, 108 lpp
5. **Hadaņonoka I., Hadaņonoka L., Staļģe L., Merirande R., Šteinberga A.,** *Kā raisās valodiņa?* Rīga: Apgāds „Rasa ABC” 2000. 88 lpp.
6. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/valattveic_5_8.pdf
7. *Inovācijas skolotāja logopēda darbībā*. Rēzeknes augstskola pedagogijas fakultāte. Rēzekne, 2008. 208lpp.
8. **Jurģīte, L.***Latviešu valoda funkcionālā aspektā*. Rīga: LU, 2011.
Pieejams:http://profizgl.lu.lv/pluginfile.php/34160/mod_resource/content/0/L.Jurgites_materiali/Valoda_un_sabiedriiba/1_1_Kas_ir_valoda.pdf(skatīts 15.04.2018)
9. **Kieferle, Ch.***SprachlicheBildunginKindertageseinrichtungen*.Breisgau: VerlagHerder., 2011, 336 s.
10. **Lūse J.,Miltiņa I., Tūbele S.***Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. . Rīga: Izdevniecība RaKa. 2012,527 lpp.
11. **Markus, D.***Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC. 2003, 144 lpp.
12. **Paula, L.** *Mazo grupu pētījumi*. Mācību līdzeklis. Liepāja: LiePA, 2011, 224 lpp.
13. **Rūķe-Draviņa, V.***No 5 mēnešiem līdz 5 gadiem*.The Baltic scientificinstitutein Scandinavia, 1982,416 lpp
14. **Sproģe, D.***Lūpas, mēli vingrinot, jaukās skaņās vārdiņš top! ARTIKULĀCIJAS VINGRINĀJUMI* Pieejams:
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1bh8UGPh8uUJ:www.lpii-pasacina.lv/data/L%25C5%25ABpas%252C%2520m%25C4%2593li%2520vingrinot%252C%2520jauk%25C4%2581s%2520ska%25C5%2586%25C4%2581s%2520v%25C4%2581rdi%25C5%2586%25C5%25A1%2520top%2521%2520Artikul%25C4%2581cijas%2520vingrin%25C4%2581jumi.ppt+%&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv>(skatīts 22.04.2018)

15. **Svence, G.** *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 160 lpp
16. **Tomele, G.** *Montesori pedagoģija runas un valodas traucējumu korekcijā. Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi* LLA 1. starptautiskā zinātniskā konference Konferencēs tēžu krājums IS, 2013, 199 lpp.
17. **Tūbele S., Lūse J.,** *Ja skolēns raksta nepareizi...* . Rīga: Izdevniecība RaKa. 2012. 132.lpp.
18. **Tūbele, S.** *Disleksija vai lasīšanas traucējumi*. Rīga: RaKa, 2008, 161 lpp.
19. **Tūbele, S.** *Skolēna runas attīstības vērtēšana*. Rīga: Raka. 2002, 165 lpp.
20. **Upīte, S.** *Logoritmikas vingrinājumi*. Pieejams: http://www.ludza.lv/wp-content/uploads/2012/09/Logoritmikas_vingrinajumi.pdf (17.04.2018)
21. *Valodas (runas un rakstu) attīstības veicināšana bērniem vecumā no 5 līdz 8. gadiem*. Rīga: Apgāds Mansards, 2011, 33 lpp.
22. VISC. *Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai. Bērna attīstība 7 gadu vecumā*. Pieejams: http://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/vadlinijas_attistibai.pdf (21.05.2018)
23. **Волкова Л.С., Шаховская С.Н.** *Логопедия*. Москва, Владос, 1998, 680с.
24. **Волкова, Л. С.** *Логопедия*. Москва: Владос, 2006, 704 с.
25. **Ефименкова Л.Н.** *Коррекция звуков речи у детей*. Москва, Просвещение, 1987, 200 с.
26. **Спирова, Л.В.** *Нарушения речи у детей. Хрестоматия логопедии*: Подред. Волковой, Л.С., Селиверстова, В.И. В 2-ХТ.-М: Владос 1997. - С .144-165.
27. **Филичева, Т.Б.** *Программа обучения и воспитания детей с ОНР*. М.: Академия, 1993. -2 6 6 с.
28. **Филичева, Т.Б.** *Четвертый уровень недоразвития речи . Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста*. М.: Феникс, 1999., С. 87-98.

PIELIKUMS

1.pielikums. Attēls teikumu veidošanai.

2.pielikums. Attēli skaņu izrunas pārbaudei.

3.pielikums. Vārdi skaņu pareizai ierakstīšanai

	<p>j n s</p> <p> n s</p>		<p>z o </p>
	<p>r t a</p> <p> t a</p>		<p>p u u p o </p>
	<p>s l e</p> <p>s m d a</p>		<p> ī b a s</p>
	<p>l m e</p>		<p>u ī m ē t</p>
	<p>z l t e</p>		<p>a i k r i e t</p>

4.pielikums. Attēli ar nosaucamajiem vārdiem.

Izlabo kļūdas vārdos!

ķ
ķēde, peļče, čaumala, ķība,
ķemodāns, lāķi, ķiekurs,
ķabrinās, ērkšcis, ācis, ķimene,
zeče, ķetri, ķaumala, pērtiķis

J

Aplīšos ieraksti K vai Č!

ze e run i

akli

ra ete

kaba i

riņ is

za is

ne| e

engurs

kadi is

iekuri

lā i

ibināt

dī is

abināties

etri

ģibas

mēr is

ka is

pu e

dan i

aumala

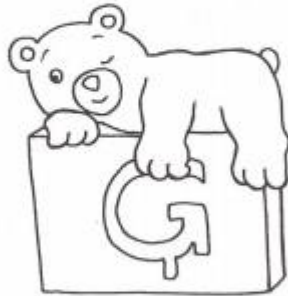

Ieraksti Ģ vai DŽ!

Nē__eris, mu__eklis, __imene, pīlā__i, da__i, __emperis,
__itāra, __ips, zā__is, __erbonis, diri__ents, mež__ines,
__inkst, ku__is, reņ__es, āliņ__is, ēr__eles, va__i, slē__i,
ķie__eļi, mē__inājums, __ungļi, E__us, degunra__i, rež__i.

Sagrupē vārdus 2 stabiņos!

8. pielikums. Attēls teikumu veidošanai.

9. pielikums. Vārdi skaņu pareizai ierakstīšanai

	<p>g a d a</p> <p>m z e</p>	 <p>t r o l e j b u</p>
	<p>l k s</p> <p>t r k s</p>	 <p>k a o k s</p>
	<p>s k s t s</p> <p>l k s</p>	 <p>e m p i o n s</p>
	<p>m l e</p>	 <p>i ī l ē t</p>
	<p>p l t e s</p>	 <p>a i a l t</p>

Diplomdarbs „Rakstīšanas traucējumu mazināšana 1.klases skolēniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Inese Pole

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Mg.paed. Egija Laganovska _____ .___.201__.

(paraksts)

Recenzents: _____

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts Skolotāju izglītības nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Agnese Šteinberga _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.201__ . protokola Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)